
Kennisonderzoek Monumentenzorg

Eindrapport

Maastricht, 4 juni 2002
Projectnummer: 5 01 031

drs. M. Cramwinckel,
research director

drs. P. Gorissen,
projectleider

Kennisonderzoek Monumentenzorg

Voorwoord

In opdracht van het ministerie van OCenW heeft R&M, Research and Marketing een onderzoek uitgevoerd onder kennisexperts, monumenteigenaren en gemeenten.

Doel van dit onderzoek is om een antwoord te krijgen op de volgende vragen:

- Wie zijn de relevante actoren in een kennisnetwerk rond monumentenzorg?
- Welke kennis is aanwezig en niet-aanwezig?
- Welke verwachtingen hebben monumenteigenaren?
- Op welke wijze kan de monumenteigenaar via een kennisnetwerk optimaal worden gestimuleerd om zijn rol als instandhouder met verve te vervullen?

Het onderzoek is gefaseerd opgezet en uitgevoerd. In fase 1 is bepaald wie de relevante actoren zijn en welke vermoedens er zijn over kennislacunes en andere barrières bij diverse actoren. Daartoe zijn beschikbare onderzoeksrapporten en beleidsstukken geanalyseerd en zijn vervolgens 9 interviews van ca. 60-90 minuten gehouden. De respondenten waren allen kennisexperts (gerekruteerd uit RDMZ, NRF, Monumentenwacht, een overkoepelend regionaal genootschap en vertegenwoordiger(s) van monumenteigenaren). De resultaten hebben geleid tot een aanscherping van het hoofdonderzoek onder twee central doelgroepen: monumenteigenaren en gemeenten. Over fase 1 is separaat gerapporteerd¹.

In fase 2 is een telefonische enquête uitgevoerd onder in totaal 516 monumenteigenaren en gemeentelijke functionarissen die verantwoordelijk zijn voor de monumentenzorg in hun gemeente.

In fase 3 is een workshop georganiseerd met inhouds- en communicatie-deskundigen om de concept-aanbevelingen die resulteerden uit de eerste 2 fasen aan te scherpen. Dit heeft geleid tot het uiteindelijke advies van R&M, dat als apart hoofdstuk in dit rapport is opgenomen.

In dit rapport (deel 1) geven wij een overzicht van de belangrijkste uitkomsten van het onderzoek in fase 2 en is tevens het advies resulterend uit fase 3 opgenomen.

In een aparte band (deel 2) zijn de tabellen opgenomen die het resultaat zijn van de verwerking van de ingewonnen informatie door de computer. De methodische verantwoording van het onderzoek is opgenomen als bijlage van dit rapport.

Wij vertrouwen erop dat de uitkomsten die in dit rapport staan weergegeven een bijdrage zullen leveren aan het verkrijgen van een beter inzicht in de onderzochte problematiek en nuttig zullen zijn bij het vormgeven van toekomstig beleid.

Tot slot bedanken we de leden van de begeleidingscommissie voor hun betrokkenheid en inzet gedurende het onderzoeksproces en het Nationaal Restauratiefonds voor haar gastvrije ontvangst en het ter beschikking stellen van de locatie voor de workshop.

drs. P. Gorissen,
projectleider

drs. M. Cramwinckel,
research director

¹ Kennisonderzoek Monumentenzorg, Fase 1: Inventarisatie, R&M, 30 januari 2002.

Projectteam

Namens ministerie van OCenW

dhr. C. Somer

dhr. W. Westerveld

dhr. D. van Asbeck

dhr. P. Baars

Directie Cultureel Erfgoed

Directie Cultureel Erfgoed

RDMZ

NRF

Namens R&M, Research and Marketing B.V.:

dhr. M. Cramwinckel

dhr. R. Dost

mevr. P. Gorissen

mevr. Y. van der Harst

research director

projectleider

projectleider

secretariaat

Inhoudsopgave	Pag. nrs.
Voorwoord	3
Projectteam	5
Inhoudsopgave	7
Samenvatting	9
Inleiding	15
1. Profielgegevens	19
1.1. Eigenaren	19
1.2. Gemeenten	20
2. Kennis	23
2.1. Eigenaren	23
2.1.1. Soort monument	23
2.1.2. Financiële regelingen	23
2.1.3. Kennis van bronnen	24
2.1.4. Ontwerpers en uitvoerders	26
2.2. Gemeenten	27
2.2.1. Vragen van monumenteigenaren	27
2.2.2. Kennis van bronnen	28
2.2.3. Ontwerpers en uitvoerders	29
2.2.4. Kennisbehoefte en mogelijke barrières	30
3. Onderhoudsgedrag en houding	33
3.1. Eigenaren	33
3.1.1. Onderhoudsgedrag	33
3.1.2. Betrokkenheid	35
3.1.3. Binding met monument	35
3.1.4. Onderhoudsbeleving	36
3.1.5. Houding ten aanzien van RDMZ en Gemeenten	38
3.2. Gemeenten	41
3.2.1. Onderhoudsgedrag	41
3.2.2. Onderhoudsbeleving	43
3.2.3. Steunpunten en welstandsorganen	44
3.2.4. Houding t.a.v. RDMZ	45
3.2.5. Houding ten aanzien van beleidsmatige verschuiving	46

4.	Conclusies en aanbevelingen	51
4.1.	Conclusies	51
4.2.	Aanbevelingen	55

Bijlagen:

1. Onderzoeksverantwoording
2. Aankondigingsbrief en vragenlijsten
3. Workshop

Samenvatting

In opdracht van het ministerie van OCenW heeft R&M, Research and Marketing een onderzoek uitgevoerd onder kennisexperts, monumenteigenaren en gemeenten. Doel van het onderzoek was inzicht te verkrijgen in:

- de relevante actoren in een kennisnetwerk rond monumentenzorg zijn;
- welke kennis aanwezig is en welke niet
- welke verwachtingen monumenteigenaren hebben
- de wijze waarop de monumenteigenaar via een kennisnetwerk optimaal kan worden gestimuleerd om zijn rol als instandhouder met verve te vervullen.

In fase 1 is het onderzoek onder kennisexperts uitgevoerd. Fase2 omvatte een telefonische enquête onder ruim 500 personen, waarvan 300 gesprekken met particuliere eigenaren, 100 met institutionele eigenaren en 116 met gemeentefunctionarissen die zich bij de gemeente bezighouden met monumentenzorg.

Allereerst worden in deze samenvatting de resultaten weergegeven van het onderzoek onder de particuliere en institutionele eigenaren. Hierbij komen achtereenvolgens de volgende aspecten aan de orde: de kennis die bij eigenaren bestaat, het onderhoudsgedrag, de betrokkenheid en de emotionele binding, de onderhoudsbelemmeringen, de risicoperceptie en de houding ten aanzien van de RDMZ. Daarna zullen de resultaten van de gemeenten behandeld worden, waarin een groot deel van bovenstaande elementen ook aan bod zullen komen inclusief de beoordeling van de steunpunten, eventuele kennisbehoefte en mogelijke barrières van de gemeenten.

De resultaten laten zich als volgt samenvatten.

Eigenaren

Elementaire kennis

In het volgende schema is aangegeven op welke punten de eigenaren relatief veel of weinig kennis beschikken. Daarbij zijn particuliere en institutionele eigenaren apart aangegeven. In het schema is met “+” en “-” gewerkt, volgens de volgende indeling:

- ++ = 90% of meer beschikt over die kennis
- + = 70 – 89 %
- 0 = 50 - 69
- = 30 – 49
- = 29% of minder beschikt over die kennis

Elementaire kennis	Particuliere eigenaren	Institutionele eigenaar	Woonfunctie	Overige functie
Weet formele status van monument	0	0	+	0
Bekend met voor ² hen relevante financiële regelingen	0	+	0	0
Bekend met monumenten- en bouwvergunningen	-	-	-	-
Bekend met RDMZ als verstrekker van onderhoudssubsidies	-	-	--	-
Bekendheid met restauratiefonds	-	0	-	0

- De kennis van zowel de particuliere als de institutionele eigenaren laat in aanzienlijke mate te wensen over, ook als de functie van het monument in ogenschouw genomen wordt. Institutionele eigenaren hebben iets meer kennis over financiële regelingen en zijn wat bekender met het Restauratiefonds. Eigenaren die aangeven dat hun monument zich in een slechte of matige staat van onderhoud bevindt, zijn iets beter op de hoogte waar zij onderhoudssubsidies aan moeten vragen (43%) dan eigenaren waarvan het pand zich in een goede/uitstekende staat bevindt (30%). Maar al met al ontbreekt ook bij degenen waarbij de staat van onderhoud matig of slecht is, doorgaans kennis over de overige financiële regelingen.

Kennisbronnen

- De gemeente is de meest genoemde kennisbron en kunnen volgens de eigenaren het meeste over de monumentale aspecten van de monumenten zeggen, gevolgd door de RDMZ en de Monumentenwacht. Wanneer we het onderscheid maken tussen woningen en andere monumenten, blijft de gemeente ook bij 'andere' monumenten opvallend hoog scoren. Bij vragen over financiële regelingen worden dezelfde kennisbronnen genoemd, maar komt de Belastingdienst ook nog in het rijtje voor. Andere kennisinstellingen worden veel minder vaak genoemd.
- Het vinden van architecten en vooral van uitvoerders die beschikken over kennis van monumenten blijkt niet altijd even makkelijk. Diverse kanalen worden benut om een geschikte uitvoerder dan wel architect te vinden, vooral het eigen informele circuit voor uitvoerders en meer het formele circuit (gemeenten en RDMZ) voor de architecten. De zoekbasis is voor de eigenaren doorgaans erg smal.

Onderhoudsgedrag

- In bijna de helft van alle gevallen wordt meer dan 1 keer per jaar onderhoud uitgevoerd en wordt door de eigenaar zelf bepaald welk onderhoud gepleegd wordt (44%). Dit percentage ligt hoger bij particuliere eigenaren (50%) dan bij institutionele eigenaren (26%). Het onderhoud wordt in de meeste gevallen, maar zeker niet altijd, door externen uitgevoerd.

² Berekend op basis van gemiddelde van 3 regelingen. Bij institutionele eigenaren is de kennis van fiscale aftrekmogelijkheid niet meegenomen.

- Men let bij de keuze van een uitvoerder niet alleen op prijs maar zeker ook op kennis van en ervaring met monumenten. Dit is belangrijker dan de termijn waarop een uitvoerder kan beginnen.

Betrokkenheid

- Het was voor eigenaren bij de aanschaf van het pand vaak een toevallige bijkomstigheid dat het monument een beschermde status heeft. Slechts 1 op de 3 eigenaren houdt zich in sterke mate bezig met onderhoud. Gezegd kan ook worden dat eigenaren waarvan het monument zich in een matige of slechte staat bevindt, zich in sterkere mate bezighouden met onderhoud aan het monument dan eigenaren die aangeven dat het monument zich in een uitstekende staat bevindt

Emotionele binding

- De status van beschermd monument is voor de meeste eigenaren in de meeste gevallen niet storend in het dagelijkse gebruik. Eigenaren van ‘agrарische gebouwen’ ervaren de status als iets meer storend.
- Tweederde van de eigenaren voelt een grote emotionele binding met het monument, maar bijna een kwart hecht er geen waarde aan dat het pand een monument is. De functie van het monument lijkt hier een rol in te spelen, aangezien particulieren eigenaren van woonhuizen een grotere emotionele binding voelen dan eigenaren van monumenten met een andere functie.

Onderhoudsbelemmeringen en risicoperceptie

- Tijd en geld zijn een van de grootste onderhoudsbelemmeringen voor eigenaren (41%), het niet-noodzakelijk achten van deze werkzaamheden speelt een iets minder grote rol even als het ontbreken van kennis over de verschillende financieringsmogelijkheden (beiden 20%). Voor 16% vormt het ontbreken van inzicht in hoe onderhoud georganiseerd moet worden een belemmering om onderhoud te plegen. Er zijn hier geen fundamentele verschillen tussen particulieren en institutionele eigenaren terug te vinden. Wel geven eigenaren van een monument met een woonfunctie meer aan dat ze weinig tijd of geld voor onderhoud of restauratie hebben dan eigenaren van een monument met een andere functie.
- Veel eigenaren zien in dat het niet uitvoeren van onderhoud tot hogere restauratiekosten later leidt en dat het niet uitvoeren van onderhoud bedreigend is voor het monument.

Houding ten aanzien van de RDMZ en gemeenten

- Slechts de helft van de eigenaren heeft ooit in contact gestaan met de RDMZ, waarvan de institutionele eigenaren een groot deel voor hun rekening nemen (68%). Deze eigenaren zijn van mening dat de RDMZ vooral over voldoende kennis over monumenten beschikt (73%). Bij eigenaren met een monument met een ‘andere’ functie ligt dit percentage wat hoger. De kennis over bestuurlijke- en procedurele zaken wordt iets minder gewaardeerd (47%). De RDMZ weet ook redelijk goed welke andere kennisinstellingen er zijn. De RDMZ wordt door eenderde van de eigenaren wat ontoegankelijk gevonden en meer aandacht voor communicatie is zeer welkom bij de eigenaren, vooral voor particuliere eigenaren met een monument met een woonfunctie (69%).
- Met de gemeenten hebben meer eigenaren contact dan met de RDMZ. Vooral institutionele eigenaren geven dit aan (77%). De functie van het monument lijkt hier geen invloedrijke rol in te spelen. De gemeenten hebben wel minder kennis in pacht dan de RDMZ volgens de

eigenaren, maar worden wel toegankelijker gevonden. Meer communicatie is ook hier wenselijk.

Gemeenten

Kennis

- Er worden aan gemeenten door eigenaren van monumenten voornamelijk vragen gesteld over vergunningen en procedures, financieringsmogelijkheden en bouwtechnische zaken. Zelf zijn zij vaak van mening dat zij niet over voldoende tijd en / of mankracht beschikken om deze vragen adequaat te beantwoorden.
- Gemeenten gaan met vragen vooral te rade bij de RDMZ, op redelijk grote afstand gevolgd door de Steunpunten.
- Architecten zijn volgens de gemeenten tamelijk gemakkelijk te vinden. Meer moeite hebben de ervaren gemeentefunctionarissen met het vinden van uitvoerders, moeilijker nog dan eigenaren dat vinden. Ook de gemeenten zoeken bij de gemeente zelf, de RDMZ of de uitvoerders en architecten zelf naar geschikte uitvoerders en architecten. De zoekbasis is iets breder dan bij de eigenaren, maar nog steeds erg smal.
- Meer dan de helft van de gemeenten zijn van mening dat uitvoerders niet over voldoende kennis over monumentale aspecten van panden beschikken.
- Over veel onderwerpen bestaat een aanzienlijke kennisbehoefte, met name over de verschillende financieringsmogelijkheden en namen van instellingen die over specialistische kennis beschikken.
- Over het algemeen kan ook gezegd worden dat kleine gemeenten meer behoefte hebben aan informatie en deskundigheid dan grote gemeenten.
- Bij functionarissen die relatief kort werkzaam zijn bij de gemeente ligt de kennisbehoefte ook iets hoger

Onderhoudsgedrag

- Bij 18% van de gemeenten is minstens een kwart van de monumenten in een matige of slechte staat van onderhoud.
- Onderhoud wordt in meer dan de helft van de gevallen minimaal 1 keer per jaar uitgevoerd, dit percentage ligt iets hoger dan bij de eigenaren. Onderhoud wordt ook door de gemeenten in meer dan de helft van de gevallen uitbesteed aan derden en vaak bestaat er een onderhoudsplan voor. Kennis van en ervaring met monumenten van de uitvoerder is voor de gemeenten het belangrijkste criterium om voor een uitvoerder te kiezen.

Onderhoudsbelemmeringen en risicoperceptie

- Tijd en geld is voor gemeenten een nog grotere onderhoudsbelemmering dan voor eigenaren. Het ontbreken van een noodzaak voor onderhouds- of restauratie werkzaamheden wordt door 18% van de gemeenten als reden aangegeven waarom onderhoudswerkzaamheden wel eens achterwege blijven. In mindere mate geeft men aan dat kennisgebrek (12%) of het ontbreken van kennis over hoe onderhoud georganiseerd moet worden een reden is om onderhoud achterwege te laten.
- Slechts zelden (7%, dat is minder vaak dan bij de eigenaren) plegen gemeenten alleen onderhoud gericht op het verhogen van het gebruikscomfort.
- Net als eigenaren zijn ook bijna alle gemeenten van mening dat het niet uitvoeren van onderhoudswerkzaamheden later, leidt tot hogere restauratiekosten en dat het bedreigend is voor het monument.

Steunpunten en welstandsorganen

- Tweederde van de gemeenten staat in direct contact met de steunpunten en deze worden overwegend positief ontvangen. De steunpunten in Limburg, Overijssel, Groningen en Noord Brabant worden het best beoordeeld op het gebied van kennisuitwisseling.
- Wensen ten aanzien van de steunpunten zijn dat men een meer periodiek contact krijgt, bijvoorbeeld in de vorm van bijvoorbeeld periodieke bijeenkomsten. Verder doet men soms de suggestie om het aantal Fte's bij steunpunten uit te breiden.
- Het contact met de regionale of provinciale welstandsorganen wisselt sterk, wel zijn de gemeenten in het algemeen positief over de contacten.

Contact met de RDMZ

- Alle gemeenten staan 'wel eens' of 'regelmatig' in contact met de RDMZ en het overgrote deel van deze gemeenten is van mening dat de RDMZ veel kennis over cultuur- en bouwhistorie in huis heeft en iets minder kennis heeft over bestuurlijke- en procedurele zaken en over welke ander kennisinstellingen er op het gebied van monumentenzorg zijn. Meer dan eenderde vindt dat de RDMZ wat ontoegankelijk en vindt dat zij meer aandacht dient te schenken aan communicatie met de monumenteigenaar.

Beleidsmatige verschuiving

- Hoewel de meeste gemeenten wel in principe bekend zijn met de beleidsmatig verschuiving van restauratie naar onderhoud is slechts 11% van de gemeenten goed op de hoogte van de uitwerkingen en gevolgen daarvan: dat is dus voor velen nog niet duidelijk. Wel wordt de verschuiving overwegend zinnig geacht. In mindere mate (55%) ervaart men het als positief dat de fiscaal relevante eigenaar zich nog slechts tot het Restauratiefonds dient te worden voor financiële vragen. Naarmate een gemeente meer monumenten heeft staat men hier minder positief tegenover. Het feit dat de gemeente het centrale loket wordt voor woonhuseigenaren ervaart tweederde als positief. Dit percentage neemt overigens af naarmate het aantal vergunningen dat uitgegeven wordt toeneemt.
- Bijna eenderde van de gemeenten geeft te kennen dat ze niet voldoende deskundigheid en tijd en/of mankracht in huis hebben om deze rol te gaan vervullen. Gemeenten met weinig Rijksmonumenten verwachten meer problemen dan gemeenten met veel monumenten. Voldoende tijd en geld verwachten veel gemeenten niet te hebben om deze rol te gaan vervullen, vooral de minder ervaren functionarissen geven dit aan, maar ook de gemeenten die minder vergunningen verlenen.
- Meer dan de helft van de gemeenten geeft aan niet blij te zijn met het feit dat de RDMZ het centrale loket voor de eigenaren voor de overige monumenten wordt.

Inleiding

Achtergrond

De monumentenzorg gaat een nieuwe fase in. Halverwege de jaren negentig is gestart met een grootscheepse operatie om de destijds ontstane restauratie-achterstanden in te halen. Inmiddels is men daarmee nu een eind op weg. Het moment is nu gekomen om behaalde resultaten te consolideren en ervoor te zorgen dat niet opnieuw grote achterstanden ontstaan. Het accent in het beleid zal daardoor verschuiven van restauratie naar 'Integraal instandhoudingsbeleid'; planmatig onderhoud waarbij de monumenteigenaar optimaal zal moeten worden gestimuleerd en ondersteund bij de instandhouding van zijn bezit.

Twee uitgangspunten voor het nieuwe instandhoudingsbeleid zijn in dit verband van belang:

- Het monument en zijn levenscyclus staan centraal. De eigenaar krijgt als eerstverantwoordelijke voor de instandhouding hiervan maximale ondersteuning. Dit betekent een 'klantgerichte' benadering met vanaf het begin de juiste informatie, deskundige ondersteuning, heldere regelgeving en financiële prikkels. Hierdoor ervaart de eigenaar de instandhouding als een vanzelfsprekend proces.
- De kwaliteit en effectiviteit van het instandhoudingsproces moeten verzekerd zijn. Dit proces strekt zich uit van gestoffeerde binnenruimten tot en met de groene buitenruimten van het monument. De handhaving van het kwaliteitsniveau ligt op de eerste plaats bij de eigenaar, die ook daarvoor de juiste ondersteuning moet krijgen.

Deze uitgangspunten komen samen in het begrip '*kennisnetwerk*', dat een belangrijke pijler van het nieuwe instandhoudingsbeleid vormt.

Het is van groot belang voor de kwaliteit van de instandhouding dat kennis daar wordt ingezet waar zij nodig is. Het gaat op de eerste plaats om het overbrengen van kennis naar de eigenaar, maar ook naar de partijen die de eigenaar kunnen bedienen. Dit vraagt om een goed functionerend '*kennisnetwerk*', met in het centrum de RDMZ en daar omheen de provinciale steunpunten voor de monumentenzorg. Dit stelt vanzelfsprekend hoge eisen aan de communicatie en aan de toegankelijkheid en dienstverlening van de betrokken partijen.

Om te komen tot een adequaat functioneren van dit '*kennisnetwerk*' is inzicht vereist in enerzijds de beschikbare kennis bij de relevante actoren en anderzijds de kennisbehoefte bij die actoren.

Aan R&M, Research and Marketing is opdracht gegeven een onderzoek daarvoor op te zetten en uit te voeren.

Doelstelling onderzoek

Doel van het onderzoek is het verkrijgen van nader inzicht in:

- wie zijn de relevante actoren in het kennisnetwerk;
- welke kennis is waar aanwezig;
- welke gewenste kennis ontbreekt bij wie;
- welke verwachtingen leven er bij de monumenteigenaren;
- hoe kan de monumenteigenaar via het kennisnetwerk optimaal worden gestimuleerd in het instandhoudingsproces.

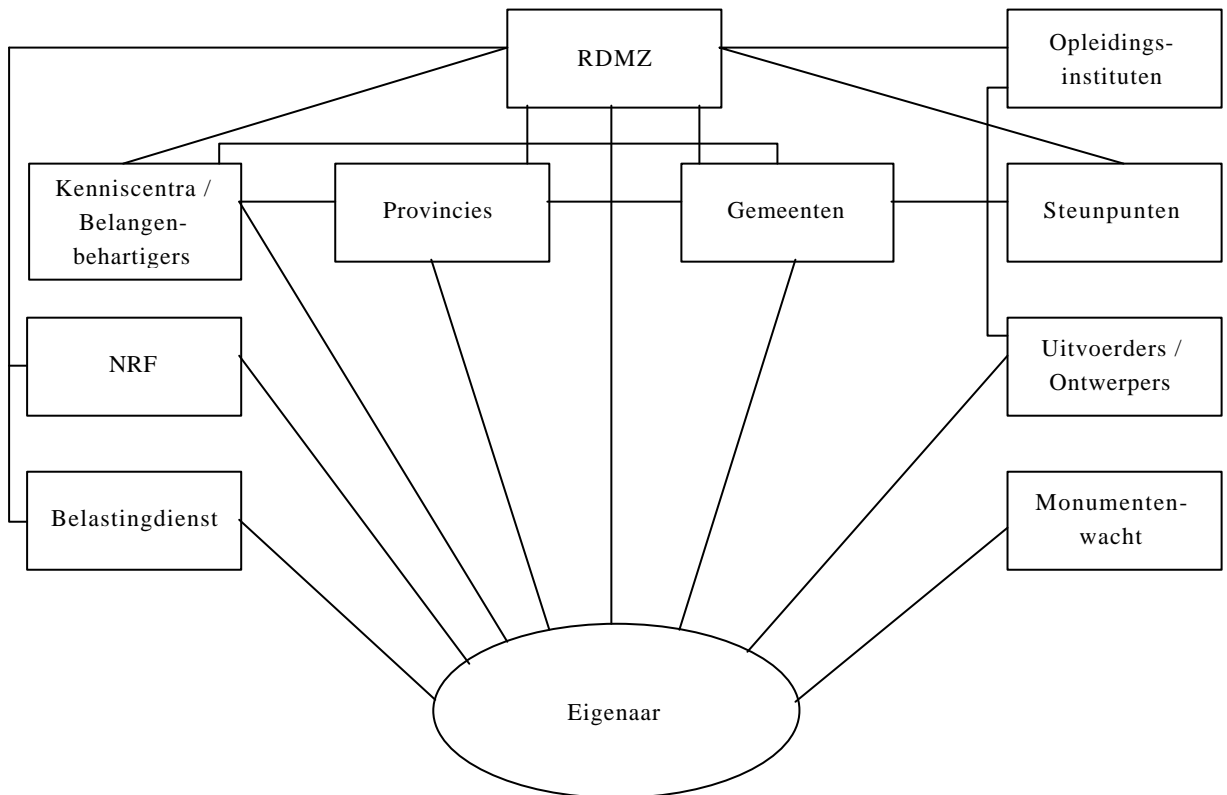
De verkregen inzichten dienen als basis voor een te ontwikkelen 'inrichtingsplan kennisnetwerk' waarmee een goed geïnformeerde monumenteigenaar optimaal wordt gestimuleerd om bij te dragen aan integrale instandhouding van het gebouwde erfgoed.

R&M heeft op basis van de onderzoeksresultaten advies uitgebracht over de inrichting van dat kennisnetwerk.

Onderzoeksopzet

Het onderzoek is gefaseerd opgezet en uitgevoerd. In fase 1 is bepaald wie de relevante actoren zijn en welke vermoedens er zijn over kennislacunes en andere barrières bij diverse actoren. Daartoe zijn beschikbare onderzoeksrapporten en beleidsstukken geanalyseerd en zijn vervolgens 9 interviews van ca. 60-90 minuten gehouden. De respondenten waren allen kennisexperts (gerekruteerd uit RDMZ, NRF, Monumentenwacht, een overkoepelend regionaal genootschap en vertegenwoordiger(s) van monumenteigenaren). De resultaten hebben geleid tot een aanscherping van het hoofdonderzoek onder twee centrale doelgroepen: monumenteigenaren en gemeenten. Over fase 1 is separaat gerapporteerd³. Fase 1 resulteerde onder andere in de volgende ‘bedrijfskolom’ die als leidraad voor fase 2 heeft gediend:

De “bedrijfskolom” is opgesteld (van boven naar beneden) in een afnemende mate van abstractie en een toenemende mate van uitvoering van het instandhoudingsbeleid.

³ Kennisonderzoek Monumentenzorg, Fase 1: Inventarisatie, R&M, 30 januari 2002.

Het eventueel ontbreken van kennis bij de volgende vier doelgroepen leidt tot een grote kwetsbaarheid van het instandhoudingsbeleid, namelijk;

- A. RDMZ
- B. gemeenten
- C. eigenaren
- D. ontwerpers en uitvoerders.

Onderzochte doelgroepen en hypothesen

A. RDMZ

Het is duidelijk dat de RDMZ een centrale rol zal vervullen bij het instandhoudingsbeleid. Dit geldt niet alleen vanuit het ‘kennisperspectief’ (de invulling van de ‘regierol’) maar ook vanuit het ‘uitvoeringsperspectief’. Bij de woonhuismonumenten speelt de RDMZ een belangrijke rol voor de ondersteuning van gemeenten indien de gemeenten niet over voldoende deskundigheid en capaciteit beschikken. Daarnaast dient de RDMZ immers de eigenaren van de categorie ‘overige monumenten’ (de niet-woonhuizen) direct te ondersteunen bij de ontwikkeling en uitvoering van restauratie- en onderhoudsplannen. In het vervolgonderzoek is dan ook inzicht gekregen in wat de actoren die zich meer aan de onderkant van de geschetste bedrijfskolom bevinden (gemeenten en eigenaren) van de RDMZ verwachten in termen van informatie en ondersteuning.

Ten aanzien van de RDMZ zijn daarbij op basis van de resultaten uit eerste fase de volgende hypothesen geformuleerd:

- andere actoren verwachten dat de RDMZ over veel bronnen-kennis, procedureel/administratieve en specialistische kennis beschikt;
- andere actoren verwachten een zeer centrale en pro-actieve rol van de RDMZ in het kennisnetwerk;
- andere actoren verwachten dat de RDMZ nog niet voldoende toegerust is (zowel in termen van capaciteit als houdingskenmerken) om die rol met verve te kunnen vervullen.

B. Gemeenten

Bij de gemeenten is het belangrijk een onderscheid te maken tussen de grootte van gemeenten en het aantal monumenten dat binnen hun gemeente aanwezig is.

Een hypothese is dat naar mate er minder monumenten in een gemeente aanwezig zijn, men over minder kennis beschikt.

Als tweede hypothese kan gesteld worden dat gemeenten meer inzicht kunnen geven in de mate waarin steunpunten functioneren (en voorbeelden kunnen aandragen van “good practices” van de steunpunten).

Als derde kunnen de gemeenten met meer monumenten hun licht werpen op de vraag of bij de uitvoerders en ontwerpers (D) voldoende kwaliteit aanwezig is of dat het wel aanwezig is maar dat het onduidelijk is wie die kwaliteit in huis heeft.

Het vervolgonderzoek werpt ook licht op de aanbodzijde van gemeenten, met andere woorden de info die zij wel of niet hebben, gericht op de eigenaar. Ook de vraagzijde, dat wil zeggen de behoeften van de gemeenten aan informatie om hun rol in het kennisnetwerk te kunnen vervullen alsmede hun verwachtingen ten aanzien van de RDMZ zijn in kaart gebracht.

C. Eigenaren

Er wordt een fundamenteel onderscheid tussen particulieren en institutionele eigenaren gemaakt en bij de particuliere eigenaren wordt tevens onderscheid aangebracht tussen eigenaren met en zonder ervaring met onderhoud. Tevens is het van belang, gelet op de plannen van het “Nieuw

beleid monumentenzorg” om een onderscheid te kunnen maken tussen woonhuismonumenten enerzijds en overige monumenten anderzijds.

De leeftijd van monumenten wordt niet als relevant segmentatie- criterium benoemd, omdat leeftijd niet van doorslaggevende betekenis is voor de inrichting van het kennisnetwerk.

Hieruit vloeien de volgende hypotheses:

1. Particuliere eigenaren met weinig ervaring hebben de minste kennis
2. Meer ervaren particuliere eigenaren hebben meer kennis dan onervaren particuliere eigenaren
3. Institutionele eigenaren beschikken relatief gezien over de meeste kennis

Bij de monumenteigenaren is inzicht verkregen in hun kennisniveau, houding, interesse, informatie zoekgedrag en hun verwachtingen ten aanzien van gemeenten en de RDMZ en bij de meer ervaren eigenaren hun ideeën over de kwaliteit van uitvoering van ontwerpers en uitvoerders (D).

In fase 2 is daarom een telefonische enquête uitgevoerd onder in totaal 516 monumenteigenaren en gemeentelijke functionarissen die verantwoordelijk zijn voor de monumentenzorg in hun gemeente. Meer specifiek zijn de volgende aantallen gesprekken gerealiseerd:

- particuliere monumenteigenaren	:	300
- institutionele monumenteigenaren	:	100
- gemeenten	:	116

Bij de gemeenten is een disproportionele steekproefopzet gehanteerd: gemeenten met veel monumenten (100 of meer Rijksmonumenten) zijn oververtegenwoordigd zodat ook over deze groep (indicatief) uitspraken gedaan kunnen worden. Naderhand zijn via weging de oorspronkelijke verhoudingen weer aangebracht, zodat representativiteit gewaarborgd is.

In fase 3 is een workshop georganiseerd met inhouds- en communicatie-deskundigen om de concept-aanbevelingen die resulteerden uit de eerste 2 fasen aan te scherpen. Dit heeft geleid tot het uiteindelijke advies van R&M, dat als apart hoofdstuk in dit rapport is opgenomen.

Leeswijzer

Het rapport is als volgt opgebouwd: In hoofdstuk 1 schetsen we beknopt een beeld van de profielen van de particuliere en institutionele eigenaren. In hoofdstuk 2 bespreken we het kennisniveau van de eigenaren. In hoofdstuk 3 gaan we in op het onderhoudsgedrag en de houding van de eigenaren ten aanzien van hun monument, het plegen van onderhoud en hun houding ten aanzien van de RDMZ en de gemeenten. Hoofdstuk 4 bevat de conclusies en de beleidsaanbevelingen.

In het rapport zijn af en toe grafieken en tabellen opgenomen. Daarin wordt stelselmatig gewerkt met afgeronde, hele percentages. De aanduiding “(n= “ geeft telkens aan op welke steekproefaantallen de resultaten gebaseerd zijn. Dat is van belang omdat in steekproefonderzoek altijd met betrouwbaarheidsmarges⁴ wordt gewerkt. De in de tekst aangegeven verschillen zijn statistisch significant, tenzij anders aangegeven.

⁴ Voor meer informatie verwijzen we naar de verantwoording van het onderzoek.

1. Profielgegevens

In dit hoofdstuk schetsen we een beeld van de eigenaren en de gemeenten. Aan de orde komen het soort monument, de gebruiksfuncties ervan, en de ervaring die men met het monument heeft.

1.1. Eigenaren

De meeste monumenten betreffen panden met de (CBS-)functie-aanduiding 'woonpanden'. Het betreft hier 66%. Daarna komen monumenten met de aanduiding 'agrarische gebouwen' (17%) en 'kerkelijke gebouwen' (9%). Bij de institutionele eigenaren komen 'woonpanden' iets minder voor (42%) en komen vooral kerkelijke gebouwen veel voor (33%).

De gebruiksfuncties laten in grote lijnen een overeenkomstig beeld zien, zoals uit onderstaand overzicht blijkt.

Tabel 1. Gebruiksfuncties monument

	particuliere eigenaren	institutionele eigenaren	totaal
	%	%	%
woonruimte	86	32	72
kantoor/praktijk/atelier	8	16	10
winkel	8	6	8
Kerk, in functie van eredienst	-	31	8
sociaal/culturele functies	2	15	5
agrarisch bedrijf	4	3	4
gemiddeld aantal gebruiksfuncties	1,2	1,2	1,2
(n=	300	100	400)

Wel is te zien dat qua gebruiksfuncties de woonfunctie de overhand heeft en dat bijvoorbeeld van de oorspronkelijke 'agrarische gebouwen' een groot deel niet meer als agrarisch bedrijf in gebruik is maar een woonfunctie heeft gekregen. De meeste kerken hebben hun oorspronkelijke functie daarentegen nog behouden.

In een beperkt aantal gevallen komen dubbele gebruiksfuncties voor (b.v. woonhuis en praktijk). Bij de institutionele eigenaren komt zakelijk of 'publiek' gebruik beduidend vaker voor dan bij de particuliere eigenaren.

De **ervaring** die men heeft met monumenten kan worden afgeleid uit de volgende gegevens:

- het aantal jaren dat men het monument bezit dan wel in beheer heeft,
- de mate waarin men ervaring heeft opgedaan met restauratie.

Tabel 2. Ervaring met monument

	particuliere eigenaren	institutionele eigenaren	totaal
	%	%	%
hooguit 5 jaar in beheer	17	19	18
5-10 jaar	33	20	30
langer dan 10 jaar	50	61	52
betrokken bij restauratie van betreffend monument	56	53	56
(n=	300	100	400)

De meeste eigenaren hebben het monument minimaal 5 jaar in beheer of eigendom. Dat verklaart ook het aanzienlijke aandeel dat aangeeft bij een restauratie van het pand betrokken te zijn geweest (56%). Op dit punt zijn er geen grote verschillen tussen particuliere en institutionele eigenaren van monumenten.

Van diegenen die betrokken zijn geweest bij een restauratie van het monument heeft 58% een architect ingeschakeld en 42% niet. Dit hangt mede ook samen met de gebruiksfunctie, maar dat is niet de enige factor (bij woonhuizen gebeurt dit minder vaak dan bij andere panden). Het type eigenaar heeft hier ook invloed op: institutionele eigenaar schakelen vaker een architect in (77%) dan particuliere eigenaren (52%).

Hoe het staat met de restauratieplannen, blijkt uit de volgende tabel.

Tabel 3. Restauratieplannen en van plan om architect in te schakelen

	particuliere eigenaren	institutionele eigenaren	totaal
	%	%	%
wel plannen	22	36	26
gaat daarbij beroep doen op architect	8	23	12
(n=	300	100	400)

Dan blijkt een aanzienlijk verschil tussen particuliere eigenaren en institutionele eigenaren. De laatste groep heeft niet alleen relatief vaker plannen maar is ook veel vaker van plan een architect in te schakelen.

1.2. Gemeenten

Bij de gemeenten is een belangrijk onderscheid aangebracht naar het aantal monumenten dat binnen een gemeente aanwezig is, namelijk:

- gemeenten met 1 tot 50 (Rijks)monumenten
- gemeenten met 50 tot 100 (Rijks)monumenten
- gemeenten met minimaal 100 (Rijks)monumenten

In de rapportage wordt, wanneer bovenstaande bedoeld is, verwezen naar kleine,- middel en grote gemeenten.

Ook de ervaring van de ondervraagden en gemeenten is meegenomen tijdens de analyse. De **ervaring** die gemeenten hebben met monumenten kan worden afgeleid uit de volgende gegevens:

- aantal jaren betrokkenheid bij gemeentelijke monumentenzorg
- aantal monumentvergunningen per jaar afgegeven in de gemeente

In onderstaande tabel worden een aantal dingen uiteengezet, namelijk:

- het aantal formatieplaatsen dat binnen een gemeente bestaat
- de betrokkenheid van de functionaris bij monumentenzorg
- het aantal vergunningen dat per jaar uitgegeven wordt
- of de gemeenten zelf ook monumenten beheert

Tabel 4. Formatieplaatsen en ervaring met monumenten

	Totaal
	%
Geen formatieplaatsen	9
1 formatieplaats	69
Meer dan 1	17
Hooguit 3 jaar	36
Langer dan 3 jaar	64
Meer dan 10 vergunningen	35
5 tot 10 vergunningen	24
3 tot 4 vergunningen	15
2 of minder	8
Beheert zelf monumenten	87
(n=	116)

Uit voorgaande tabel is op te maken dat in 69% van de gemeenten 1 formatieplaats is vrijgemaakt voor monumentenzorg en 17% van de gemeenten heeft meer dan 1 formatieplaats.

Ook is te zien dat in veel van de gevallen de functionarissen binnen de gemeenten langer dan 3 jaar betrokken zijn bij gemeentelijke monumentenzorg (64%). Toch blijkt 1 op de 3 ondervraagden als relatief ‘onervaren’ te kunnen worden gekenschetst. Het aantal (Rijks)monumenten binnen de gemeente blijkt hier geen grote rol in te spelen, aangezien de verschillen tussen gemeenten met meer of minder monumenten niet opvallend is.

Meer dan 10 vergunningen wordt in totaal in 35% van de gemeenten verleend, waarvan gemeenten met veel monumenten 57% voor hun rekening nemen. Tussen de 5 en 10 vergunningen wordt in totaal in 24% gemeenten verleend, waarvan bij de middelgemeenten 37%. De meeste functionarissen zijn tevens zelf betrokken bij het verlenen van monumentenvergunningen (87%).

De gemeenten beheren in veel gevallen ook zelf monumenten (87%). Slechts 12% van de gemeenten beheert geen monumenten. Er zijn ook functionarissen die niet weten of zij zelf monumenten in beheer hebben (4% van alle gemeenten). Opvallend is dat 13% van de functionarissen bij grote gemeenten niet op de hoogte zijn of hun gemeente zelf monumenten in beheer heeft.

In onderstaande tabel worden de vijf meestgenoemde typen monumentgebouwen weergegeven die gemeenten in beheer hebben.

Tabel 5. Type monumentgebouwen

	Totaal
Openbare gebouwen	50
Kerktorens	43
Molens	40
Woningen	27
Kerken	23
(n=	95)

Uit deze tabel blijkt dat de meeste gemeenten meerdere typen monumentgebouwen in beheer hebben. Vooral openbare gebouwen (50%), kerktorens (43%) en molens (40%) worden door de functionarissen opgenoemd, maar ook woningen en kerken komen voor.

2. Kennis

In dit hoofdstuk gaan we in op de kennis die eigenaren en gemeentelijk verantwoordelijken hebben over monumentenzorg

2.1. Eigenaren

2.1.1. Soort monument

Van de onderzochte eigenaren weet 68% correct aan te geven dat het een 'Rijksmonument' betreft. De anderen denken soms dat het een 'gemeentelijk monument' is (11%) of een 'beeld bepalend object' (5%) of weten de exacte status van hun monument niet.

Institutionele eigenaren doen het op dit punt niet beter dan particuliere eigenaren. Heeft men restauratie-ervaring, dan neemt de kennis toe tot 78%. Ook in die groep is de parate kennis op dit punt nog niet optimaal.

2.1.2. Financiële regelingen en benodigde vergunningen

De volgende tabel geeft inzicht in de mate waarin men bekend is met de opgenomen regelingen en in welke mate met er wel eens gebruik van heeft gemaakt.

Tabel 6. Bekendheid en gebruik financiële regelingen

	Particuliere eigenaren		institutionele eigenaren		totaal	
	kent %	Gebruik %	kent %	gebruik %	kent %	gebruik %
- fiscale aftrekmogelijkheid kosten groot onderhoud	77	49	66	17	74	41
- onderhoudssubsidies (BROM)	61	19	81	52	66	28
- restauratiesubsidies en goedkopen leningen	59	22	73	44	62	27
(n=)		300		100		400)

De fiscale aftrekmogelijkheid is bij de meesten bekend, vooral bij de particuliere eigenaren (77%). Hoewel een meerderheid bekend is met de andere twee regelingen vallen vooral de particuliere eigenaren op door hun relatief lage bekendheid met de onderhoudssubsidies (61%) en restauratiesubsidies (59%). Aangezien onderhoudssubsidies voor woonhuizen niet van toepassing zijn hoeft dit niet een probleem te zijn. Het is echter zo dat ook van eigenaren van andere monumenten dan woonhuizen een aanzienlijk deel (27%) deze mogelijkheid niet kent. Er is geen verschil in bekendheid met de financiële regelingen tussen diegenen die op dit moment restauratieplannen hebben en zij die dat niet hebben. Ook de onderhoudstoestand van het monument vertoont geen relatie met de kennis die men heeft. Met andere woorden: ook bij degenen waarbij de staat van onderhoud matig of slecht is, ontbreekt er doorgaans kennis over de financiële regelingen.

Er is een duidelijk verschil in gebruik tussen de regelingen: gebruikt nagenoeg de helft van de particuliere eigenaren de fiscale aftrekmogelijkheid van de kosten voor groot onderhoud, bij de institutionele eigenaren zijn het vooral de onderhoudssubsidies en restauratiesubsidies die door 45 a 50% worden gebruikt.

Weet men welke vergunningen men nodig heeft wanneer men een monument zou willen restaureren of verbouwen? De parate kennis laat te wensen over, getuige de volgende cijfers:

- 53% weet dat men een gemeentelijke bouwvergunning nodig heeft (47% weet dat dus niet);
- 28% denkt dat een monumentenvergunning nodig is (82% weet dat niet).

Heeft men restauratie-ervaring dan stijgen deze percentages weliswaar iets (met 5%), maar ook in die groep weten velen niet hoe dat nou zit. Bij eigenaren waarvan het pand zich in een matige of slechte staat van onderhoud bevindt, ligt het percentage dat denkt dat een monumentvergunning nodig is ook iets hoger (39%), maar de kennis laat ook hier te wensen over. Ook diegenen die op dit moment restauratieplannen hebben zijn niet beter op de hoogte dan diegenen die dat niet hebben.

Ook is er geen noemenswaardig verschil in kennis tussen particuliere en institutionele eigenaren op dit punt.

Tot slot van dit kennisdeel is nagegaan of men weet waar men onderhoudssubsidies kan aanvragen en wie restauratiesubsidies verstrekken. Voor onderhoudssubsidies dient men zich rechtstreeks te wenden tot de RDMZ. Dat blijkt niet uit de beantwoording van deze vraag: velen denken die bij de gemeente aan te kunnen vragen (52%), slechts 29% noemt de RDMZ en de rest noemt andere instanties (waaronder regelmatig de provincie). Eigenaren waarvan het monument zich in een slechte of matige staat bevindt, weten de RDMZ iets vaker te vinden (43%) dan eigenaren waarvan het pand zich in een goede of uitstekende staat bevindt, maar ook bij hen staat de gemeente nog bovenaan (52%). Is het pand geen woonhuis dan noemt men iets vaker de RDMZ (38%) maar ook in deze groep wordt de gemeente het vaakst genoemd (45%). Institutionele eigenaren zijn iets beter op de hoogte (43% noemt RDMZ), maar ook zij noemen de gemeente opvallend vaak (41%).

De restauratiesubsidie wordt in principe verstrekt door de RDMZ, maar de aanvraagprocedure loopt via de gemeente. Het is dan ook verklaarbaar dat 53% denkt dat de gemeente de subsidie verstrekt. Van de rest noemt 38% de RDMZ en 20% de provincie. Op beide punten zijn er geen grote verschillen tussen particuliere en institutionele eigenaren. Wel geeft 32% van de eigenaren, die aangeven een monument in een slechte of matige staat van onderhoud te hebben, aan niet te weten wie dergelijke restauratiesubsidies verstrekt.

2.1.3. Kennis van bronnen

Nagegaan is of men weet welke instanties iets meer kunnen vertellen over de monumentale aspecten van hun monument, waar men terecht zou kunnen met vragen van financiële aard en wat het NRF is en doet.

De volgende tabel geeft allereerst inzicht in de kennisbronnen die worden genoemd wanneer het gaat over de vraag wat er nou zo bijzonder is aan het monument.

Tabel 7. Bekendheid met kennisbronnen (% spontaan genoemd, meestgenoemde)

	particuliere eigenaren	institutionele eigenaren	totaal
	%	%	%
Gemeente	39	34	38
RDMZ	28	37	30
Monumentenwacht	22	29	24
div. verenigingen/stichtingen	9	10	10
univ/archieven/musea	3	4	3
(n=)	300	100	400)

Opvallend aan de beantwoording is dat de gemeente bovenaan staat en dat allerlei andere kennisinstellingen dan de RDMZ (die op plek 2 staat) en de Monumentenwacht (die niet zozeer een kenniscentrum is als wel een onderhoudsadviseur) veel minder vaak worden genoemd. Ook wanneer we het onderscheid maken tussen woningen en andere monumenten, blijft de gemeente ook bij de ‘andere’ monumenten opvallend hoog scoren (40%, even hoog als de RDMZ). Bij de institutionele eigenaren is de RDMZ weliswaar wat prominenter in beeld (37%, 1e plaats) dan bij de particuliere eigenaren, maar ook in deze groep wordt de gemeente vaak als kennisbron aangedragen.

Waar men terecht denkt te kunnen voor vragen van financiële aard, blijkt uit de volgende tabel.

Tabel 8. Bekendheid met kennisbronnen voor financiële vragen (% spontaan genoemd, meestgenoemde)

	Particuliere eigenaren	institutionele eigenaren	totaal
	%	%	%
Gemeente	37	34	36
Belastingdienst	31	5	24
RDMZ	19	29	22
Belastingadviseur/accountant	16	9	14
Monumentenwacht	7	5	7
Provincies	2	8	4
NRF	2	6	3
architect/bouwadviesbureau	1	9	3
(n=)	300	100	400)

Wederom prijkt de gemeente bovenaan. Daarna komen de Belastingdienst, RDMZ en de belastingadviseur/accountant. De belastingdienst speelt vooral voor de fiscaal relevante eigenaar (doorgaans de particuliere eigenaren) een rol en meestal niet bij de institutionele eigenaren. De RDMZ is relatief wat meer in beeld bij de institutionele eigenaren. Het NRF wordt als antwoord op deze vraag zelden spontaan genoemd.

Het Restauratiefonds is echter niet een geheel onbekende: het heeft een (geholpen) naamsbekendheid van **48%**. Dat betekent dat de helft nog nooit van het NRF heeft gehoord. De naamsbekendheid is bij institutionele eigenaren hoger (63%) dan bij particuliere eigenaren

(43%). Helaas is de naambekendheid van het NRF bij diegenen met restauratieplannen niet hoger dan bij diegenen zonder restauratieplannen.

Van diegenen die het NRF kennen, weet niet iedereen (71%) dat men daar terecht kan voor financiering van restauraties.

De website www.monumenten.nl is bij de meesten *niet* bekend: 31% zegt weleens van deze site te hebben gehoord. Bij de institutionele eigenaren is de bekendheid wat groter (39%) dan bij de particuliere eigenaren (28%). Bij diegenen die restauratieplannen hebben wijkt de bekendheid met de site niet af van het totaalcijfer.

Van diegenen die de site kennen, heeft 1/3e deel de site al eens bezocht. Bij de institutionele eigenaren ligt dit aandeel wat hoger (ruim 2/5e deel) dan bij de particuliere eigenaren (circa).

2.1.4. Ontwerpers en uitvoerders

Het vinden van architecten en vooral van uitvoerders die beschikken over kennis van monumenten is niet altijd even makkelijk, zoals blijkt uit de volgende tabel.

Tabel 9. Gemak waarmee monumentdeskundige architecten en uitvoerders gevonden kunnen worden

	Architecten	uitvoerders
	%	%
(zeer + tamelijk) moeilijk	26	35
(zeer + tamelijk) makkelijk	57	42
weet niet	18	14
Totaal	100	100
(n=)	400	400)

Tussen institutionele en particuliere eigenaren alsmede tussen diegenen met en zonder restauratie-ervaring zijn geen fundamentele verschillen te zien in deze beoordeling.

Er blijken diverse kanalen te zijn die men benut of zou benutten om een goede architect dan wel uitvoerder te vinden, zo blijkt uit de volgende tabel.

Tabel 10. Waar te rade gaan voor (% meestgenoemde)

	architecten	uitvoerders
	%	%
vrienden/kennissen/relaties	27	30
gemeente	21	17
RDMZ	17	8
bekende architecten/bouwadv.	8	14
via aannemer	9	15
diverse stichtingen/verenigingen	7	5
monumentenwacht	7	9
overigen	18	12
weet niet	13	10
gemiddeld aantal genoemde kanalen	1,1	1,1
(n=)	400	400)

Het eigen informele circuit wordt het vaakst genoemd, vooral bij het vinden van een goede uitvoerder. Voor architecten is men relatief iets meer geneigd formele instanties als de gemeente en RDMZ te consulteren. Verder valt op dat men doorgaans slechts 1 kanaal weet te noemen. De zoekbasis is daardoor smal te noemen.

Er ligt een verband tussen het oriëntatiegedrag en de informatiekkanalen die men denkt te raadplegen. Diegenen die de formelere instanties als gemeente, RDMZ en Monumentenwacht noemen denken vaker dat het vinden van een goede architect of uitvoerder moeilijker zal zijn dan diegenen die hun eigen (informele en zakelijke) netwerk zullen aanboren.

Vinden eigenaren dat uitvoerders voldoende kennis over monumentale aspecten van de panden in pacht hebben, is een laatste aspect dat onder dit onderdeel onderzocht is. In de volgende tabel zijn de uitkomsten terug te vinden:

Tabel 11. Kennis van uitvoerders over monumentale aspecten van panden

	Totaal %
Voldoende kennis	64
Onvoldoende kennis	12
Noch voldoende, noch onvoldoende	9
Weet niet	15
(n=)	400)

Uit de gegevens blijkt dat de eigenaren in 64% van de gevallen er vanuit gaan dat uitvoerders over voldoende kennis beschikken over de monumentale aspecten van de panden.

Tussen institutionele en particuliere eigenaren alsmede tussen diegenen met en zonder restauratie-ervaring zijn ook hier geen fundamentele verschillen te zien in deze beoordeling.

2.2. Gemeenten

2.2.1. Vragen van monumenteigenaren

Er is de gemeenten een aantal onderwerpen voorgelegd waarover andere monumenteigenaren eventueel vragen kunnen stellen. De meeste vragen die aan gemeenten gesteld worden betreffen vragen over onder meer:

- vergunningen en procedures (80%);
- financieringsmogelijkheden (67%);
- bouwtechnische zaken (52%);
- vragen over geschikte architecten en uitvoerders (49%);
- namen van instellingen die specialistische kennis in huis hebben (45%);
- en tot slot vragen met betrekking tot het gebruik van materialen (29%).

Het aantal monumenten dat een gemeente heeft, blijkt hier geen belangrijke factor te zijn, de verschillen lijken hier niet fundamenteel te zijn. Slechts bij vragen over namen van instellingen die specialistische kennis in huis hebben, worden meer vragen gesteld aan kleine gemeenten (53%) ten opzichte van middel (34%) en grote (33%) gemeenten.

Wel kan gezegd worden dat naarmate een gemeente meer monumentvergunningen afgeeft, men met meer verschillende soorten vragen van eigenaren geconfronteerd wordt.

Eerder (paragraaf 2.1) zagen we dat particuliere en institutionele eigenaren zich regelmatig tot gemeenten wenden met vragen. Vinden de gemeenten dat zij voldoende tijd en /of/ mankracht hebben om deze vragen van de eigenaren te beantwoorden?

Tabel 12. Wel of niet genoeg tijd en/ of mankracht om vragen te beantwoorden

	Kleine gemeenten	Middel gemeenten	Grote gemeenten	Totaal
	%	%	%	%
Ja, (bijna + meestal) wel	40	29	49	39
(Soms + meestal) niet	60	69	49	61
Weet niet		3	2	
(n=	30	35	51	116)

Gemeenten zijn dus vaak van mening (61%) dat zij niet voldoende tijd en /of mankracht in huis hebben om vragen van monumenteigenaren adequaat te beantwoorden. Dit geldt vooral voor de kleine (60%) en middelgemeenten (69%). Er is weinig verschil te vinden binnen de gemeenten tussen functionarissen die meer of minder ervaring hebben.

2.2.2. Kennis van bronnen

Nagegaan is bij welke instellingen gemeenten te rade gaan als zij meer kennis of deskundigheid nodig hebben.

De volgende tabel geeft inzicht in de kennisbronnen die daarbij worden genoemd.

Tabel 13. Bekendheid met kennisbronnen (% spontaan genoemd, meest genoemd)

	Kleine gemeenten	Middel gemeenten	Grote gemeenten	Totaal
	%	%	%	%
RDMZ	70	86	73	74
Steunpunt	30	23	20	26
Provincies	24	26	4	20
Monumentenhuus/monumentencommissie/platform	27	9	8	19
Restauratiefonds	10	23	10	13
Andere grote gemeenten	7	3	10	8
Monumentenwacht	7	14	4	7
Literatuur	3	-	4	3
Gemeente zelf/overleg	3	3	4	3
(n=	30	35	51	116)

Allereerst is duidelijk te zien dat gemeenten kennis verwachten bij de RDMZ (74%). Als tweede gaan gemeenten te rade bij Steunpunten (26%) en naar de Provincie stappen vooral nog de kleine (24%) en middelgemeenten (26%).

Het Monumentenhuus en de Monumentencommissie zijn veel in beeld bij de kleine gemeenten (27%), grote en middelgrote gemeenten scoren hier lager op.

Het Restauratiefonds wordt vooral geraadpleegd door de middelgrote gemeenten (23%).

Tevens kan gezegd worden dat functionarissen die minder lang dan 3 jaar betrokken zijn bij het verlenen van vergunningen, meer te rade gaan bij verschillende instanties. Vooral het NRF en de Steunpunten worden door hen relatief vaak als kennisbron genoemd.

2.2.3. Ontwerpers en uitvoerders

Ook voor gemeenten is het vinden van architecten en vooral van uitvoerders die beschikken over kennis van monumenten niet altijd even makkelijk, zoals blijkt uit de volgende tabel.

Tabel 14. Gemak waarmee gemeenten architecten en uitvoerders gevonden kunnen worden

	Architecten	Uitvoerders
	%	%
(zeer + tamelijk) moeilijk	41	52
(zeer + tamelijk) makkelijk	53	38
weet niet	6	10
(n=	116	116)

Wanneer we deze uitkomsten vergelijken met die van de eigenaren, dan liggen deze cijfers nog wat hoger. Het maakt hier niet veel uit of gemeenten meer of minder monumenten in hun gemeente hebben.

Frappant is wel dat functionarissen die langer dan 3 jaar betrokken zijn bij het verlenen van vergunningen het moeilijker vinden om een goede uitvoerder te vinden (58%) dan respondenten die dat minder dan 3 jaar doen (44%). Dit geldt ook voor het vinden van een architect, namelijk 48% van 'meer ervaren' functionarissen vindt het moeilijker om een architect te vinden tegen 33% van de 'minder ervaren' krachten. Dit wijst erop dat dit probleem groter is dan men aanvankelijk verwacht.

Er blijken diverse kanalen te zijn die volgens de gemeentefunctionarissen benut zouden kunnen worden om een goede architect dan wel uitvoerder te vinden, zo blijkt uit de volgende tabel.

Tabel 15. Waar moet men te rade gaan voor (.....% meest genoemde)

	Architecten	Uitvoerders
	%	%
Gemeenten	46	37
RDMZ	23	6
Architecten	22	7
Uitvoerders	7	17
Vrienden/kennissen/ervaring	10	-
Steunpunt	7	11
Monumentenhuys/commissie	6	5
Monumentenwacht	6	14
Gouden gids	5	-
Weet niet	9	7
Gemiddeld aantal genoemde kanalen	1,3	1
(n=	116	116)

De gemeente zelf lijkt volgens de functionarissen de beste plek voor de monumenteigenaar om op zoek te gaan naar een juiste architect of uitvoerder.

Per respondent worden gemiddeld 1,3 kanalen opgenoemd. Dit ligt iets hoger dan bij de particuliere en institutionele eigenaren, maar de zoekbasis blijft nog steeds erg smal.

Voor architecten zijn de gemeentefunctionarissen tevens geneigd meer de formele kanalen aan de monumenteigenaren aan te raden, zoals de RDMZ en de gemeenten zelf. Architecten worden ook via relaties of vrienden/kennissen aan eigenaren aangeraden.

De Monumentenwacht is meer een plek om uitvoerders te vinden dan architecten, volgens de ondervraagden.

Bij eigenaren zagen we een duidelijk samenhang tussen de genoemde informatiebronnen en de inschatting of het moeilijk of makkelijk is om aan geschikte architecten en uitvoerder te komen. Bij de gemeentelijke functionarissen lijkt dit verband er niet te zijn, zij het dat steunpunten het vinden van geschikte architecten iets lijken te vergemakkelijken.

Vinden gemeenten dat uitvoerders voldoende kennis over monumentale aspecten van de panden in pacht hebben? In de volgende tabel zijn de uitkomsten terug te vinden:

Tabel 16. Kennis van uitvoerders over monumentale aspecten van panden

	Totaal %
Voldoende kennis	47
Onvoldoende kennis	20
Noch voldoende, noch onvoldoende	19
Weet niet	14
(n=)	116)

Van de gemeentefunctionarissen is dus 47% van mening dat de uitvoerders voldoende kennis hebben van de monumentale aspecten van panden, dit houdt tevens in dat dit dus in 53% van de gevallen niet het geval is.

Een ander opvallend gegeven is dat 14% van de ondervraagden niet weet aan te geven hoe het met de kennis van uitvoerders gesteld is. Dit alles geldt zowel voor ervaren als minder ervaren werknemers.

Vergeleken met de uitkomsten van de particuliere en institutionele eigenaren, hebben de gemeenten minder vaak de indruk dat uitvoerders over kennis beschikken van de monumentale aspecten van de panden.

2.2.4. Kennisbehoefte en mogelijke barrières

Aan de gemeentelijke functionarissen is een lijst met onderwerpen voorgelegd met de vraag of zij behoefte hebben aan meer informatie of deskundigheid.

In de volgende tabel zijn de resultaten terug te vinden.

Tabel 17. Behoeftte aan meer informatie of deskundigheid

	Veel behoefte	Enige behoefte	Totaal
	%	%	%
- Financieringsmogelijkheden	40	50	90
- Namen van instellingen die over specialistische kennis beschikken	30	48	78
- Gebruik van materialen	19	51	70
- Kennis over inbedding in ruimtelijke structuren	23	43	66
- Bouwtechnische zaken	14	45	59
- Vergunningen en procedures	10	47	57
- Geschikte architecten of uitvoerders	15	32	47
(n=			116)

Allereerst kan geconcludeerd worden dat er over veel onderwerpen een aanzienlijke kennisbehoefte bestaat. De meeste behoefte aan kennis heeft men over onderwerpen met betrekking tot financieringsmogelijkheden, namelijk 90%, gevolgd door namen van instellingen die over specialistische kennis beschikken. Bij alle onderwerpen, met uitzondering van het onderdeel ‘geschikte architecten of uitvoerder’, heeft men in meer dan 50% van de gevallen ten minste ‘enige’ behoefte aan meer informatie over dat bepaalde onderwerp.

Over het algemeen kan ook gezegd worden dat kleine gemeenten meer behoefte hebben aan informatie en deskundigheid dan grote gemeenten. Bij functionarissen die relatief kort werkzaam zijn bij de gemeente ligt de kennisbehoefte hoger, vooral over de volgende onderwerpen:

- financieringsmogelijkheden (97%)
- namen van instellingen die over specialistische kennis beschikken (93%)
- Inbedding in ruimtelijke structuren (79%)
- geschikte architecten en uitvoerders (58%)

3. Onderhoudsgedrag en houding

3.1. Eigenaren

3.1.1. Onderhoudsgedrag

Nagegaan is wat de staat van onderhoud is van de monumenten volgens de particulieren en institutionele eigenaren. In de volgende tabel zijn de uitkomsten hiervan weergegeven.

Tabel 18. *Inschatting staat van onderhoud*

	Particuliere eigenaren	Institutionele eigenaren	Totaal %
Slecht/matig	8	7	8
Redelijk	19	20	20
Goed/uitstekend	71	73	72
Weet niet	1	0	1
(n=)	300	100	400)

Bijna $\frac{3}{4}$ de van de eigenaren geeft aan dat hun monument in een goede of uitstekende staat van onderhoud verkeert, 20% zegt 'redelijk' en 8% stelt dat de staat van onderhoud matig of slecht is. Tussen panden die als woning in gebruik zijn of een andere gebruiksfunctie hebben is amper verschil te constateren. Wel is te zien dat monumenten met de aanduiding 'agrarische gebouwen' aangeven dat 33% van de monumenten in een 'redelijke' staat verkeert. Ook zijn er nauwelijks verschillen tussen particuliere en institutionele eigenaren. Opvallend is dat ook panden die al eens gerestaureerd zijn, niet per definitie in een goede of uitstekende staat van onderhoud verkeren (77% versus 72% totaal).

Hieronder wordt in een tabel de volgende onderwerpen behandeld:

- de mate van onderhoud
- of eigenaren zelf of externen bepalen welk onderhoud nodig is
- door wie onderhoud uitgevoerd wordt

Tabel 19. Onderhoudsgedrag

	Particuliere eigenaar	Institutionele eigenaar	Totaal
	%	%	%
Verrichten van onderhoud:			
1x per jaar of vaker	44	57	48
1x per 2-5 jaar	42	29	28
Minder dan 1 x per 5 jaar	11	8	11
Weet niet	8	6	6
Wie bepaalt onderhoudsbehoefte:			
Externe deskundigen	33	48	37
Bepaalt zelf	50	26	44
Komt beide voor	15	25	18
Weet niet	3	1	2
Onderhoud uitvoeren:			
Helemaal zelf	15	3	12
Door anderen	58	74	62
Komt beide voor	24	21	24
Weet niet	3	2	3
(n=	300	100	400)

Onderhoud wordt in bijna de helft van alle gevallen 1 of meerdere keren per jaar uitgevoerd, met name door institutionele eigenaren (57%). Eigenaren met restauratie-ervaring lijken ook vaker onderhoud te laten plegen. Nog een redelijk groot percentage heeft er geen zicht op hoe vaak onderhoud aan de monumenten gepleegd wordt.

Externe deskundigen bepalen in iets meer dan eenderde van de gevallen welk onderhoud er nodig is, vooral bij institutionele eigenaren (48%). De helft van de particuliere eigenaren bepaalt zelf welk onderhoud er nodig geacht wordt. Eigenaren van 'Agrarische gebouwen' geven iets vaker aan zelf te bepalen welk onderhoud er nodig is (60%).

Niet alleen bepalen in veel gevallen de externen welk onderhoud er dient te gebeuren, ook voeren zij vaak het onderhoud uit (62%), vooral bij institutionele eigenaren (74%). Hoewel bij de eigenaren veel onderhoud uitbesteedt wordt, voert ook een groot gedeelte van de eigenaren het onderhoud zelf uit (12%), vooral boerderijen (18%).

De eigenaren is een aantal criteria voorgelegd die een rol kunnen spelen bij het maken van een keuze voor een bepaalde uitvoerder. In de tabel hieronder is terug te vinden hoe belangrijk de betreffende criteria voor de eigenaren zijn.

Tabel 20. Keuzecriteria bij het kiezen van een uitvoerder

	Wel belangrijk	Heel belangrijk	Totaal
	%	%	%
Kennis van en ervaring met monumenten	42	38	80
Prijs	52	27	79
Termijn waarop onderhoud kan worden uitgevoerd	49	17	66
(n=			400)

Naast de prijs blijken kennis van en ervaring met monumenten voor de eigenaren de drie belangrijkste criteria te zijn waaraan een uitvoerder moet voldoen (80%). Vooral de institutionele eigenaren met een monument met een andere gebruiksfunctie dan wonen, zijn deze mening toegedaan.

Als laatste is de termijn waarop het onderhoud kan worden uitgevoerd ook belangrijk, maar in iets mindere mate. Het percentage van de ondervraagden dat aangaf dat dit criterium niet belangrijk was bedraagt 13%.

3.1.2. Betrokkenheid

In de meeste gevallen beruiste het op een toevallige bijkomstigheid dat het monument een beschermde status had toen men het pand wilde kopen (74%), vooral voor de particuliere eigenaren (81%). Ongeveer eenderde van de institutionele eigenaren weten niet meer of het een toevallige bijkomstigheid of een bewuste reden was om het pand met zijn beschermde status te kopen. Er lijkt geen fundamenteel verschil te bestaan tussen de eigenaren met en zonder restauratie ervaring, noch spelen de verschillende functies van de monumenten een rol.

Onderhoud aan de monumenten houdt de monumenteigenaren slechts in 1 op de 3 gevallen in sterke mate bezig en dan met name bij de institutionele eigenaren met restauratie-ervaring (47%). Particuliere eigenaren zijn vooral 'enigszins' geïnteresseerd (40%). Te zien is verder dat het percentage toeneemt naarmate de staat van het monument slechter wordt. Gezegd kan dan ook worden dat eigenaren waarvan het monument zich in een matige of slechte staat bevindt, zich in sterkere mate bezighouden met onderhoud aan het monument dan eigenaren die aangeven dat het monument zich in een uitstekende staat bevinden.

3.1.3. Binding met monument

De volgende tabel geeft inzicht of de monumenteigenaren een bepaalde binding voelen met hun monumentenpand.

Tabel 21. Binding met monument (% (helemaal) mee eens)

	Particuliere eigenaar %	Institutionele eigenaar %	Totaal %
Ik voel een grote emotionele binding met het monument	66	69	67
Ik vind het belangrijk dat mijn pand een monument is	59	71	62
De status van beschermd monument stoort mij in het dagelijkse gebruik	10	7	9
(n=	300	100	400)

Een groot deel van de monumenteigenaren voelt een grote emotionele binding met het monument (67%), vooral die eigenaren die een restauratie-ervaring hebben. Bij particuliere eigenaren lijkt de functie van het monument ook een rol te spelen, aangezien particuliere eigenaren van woonhuizen een grotere emotionele binding voelen dan eigenaren van monumenten met een andere functie.

Tussen particuliere en institutionele eigenaren zijn er slechts geringe verschillen in binding. Ook eigenaren van boerderijen wijken qua binding niet systematisch af. Als er al verschillen lijken te zijn dan wijzen die in de richting van een iets grotere emotionele binding bij de institutionele dan bij de particuliere eigenaren.

Bijna een kwart van de eigenaren hecht er geen waarde aan dat het pand een monument is, vooral de particuliere eigenaren zonder restauratie-ervaring is deze mening toegedaan.

De status van beschermd monument stoort de meeste eigenaren niet in het dagelijks gebruik (82%). Veel eigenaren met restauratie-ervaring storen zich helemaal niet aan de status van beschermd monument (86%), bij 6% stoort zich er deels aan en 9% stoort zich er wel (helemaal) aan. Bij eigenaren van agrarische gebouwen is het aandeel dat zich eraan stoort iets hoger (24%).

3.1.4. Onderhoudsbeleving

De eigenaren is een aantal motieven voorgelegd waarom onderhoud aan de monumenten mogelijk achterwege zouden kunnen blijven. In onderstaande tabel is terug te vinden hoe hierop gescoord is en of deze motieven op de ondervraagden van toepassing zijn.

Tabel 22. Onderhoudsbelemmeringen

	Particuliere eigenaar	Institutionele eigenaar	Totaal %
Te weinig tijd of geld ter beschikking	%	%	%
Ja	41	40	41
Onderhouds- of restauratiewerkzaamheden zijn niet noodzakelijk			
Ja	18	24	20
Geen kennis over welke financieringsmogelijkheden er zijn			
Ja	22	14	20
Geen idee hoe alles georganiseerd moet worden			
Ja	17	14	16
(n=	294	100	394)

Het blijkt dat gebrek aan tijd en geld voor eigenaren nogal eens een reden zijn om onderhoud achterwege te laten. Dit geldt vooral ook voor eigenaren met een monument met een agrarische functie (55%). Er zijn hier verder geen fundamentele verschillen te vinden tussen particuliere en institutionele eigenaren, dan wel tussen eigenaren met of zonder restauratie-ervaring.

Onderhouds- of restauratie werkzaamheden blijven in 20% van de gevallen achterwege omdat men deze niet noodzakelijk acht, vooral bij institutionele eigenaren met panden met een woonfunctie (36%). Ook lijken voor eigenaren zonder restauratie-ervaring onderhouds- of restauratie werkzaamheden wat minder noodzakelijk.

Een op de vijf eigenaren geeft expliciet aan dat het ontbreken van kennis over welke financieringsmogelijkheden er precies zijn een reden is om onderhoud achterwege te laten. Vooral particuliere eigenaren van een pand met een andere functie dan woonhuis (bijvoorbeeld 'agrarische gebouwen' (27%) lijkt dit nog iets vaker een belemmerende factor te zijn.

Het organiseren van het plegen van onderhoud en wie daarbij moeten helpen, levert bij 16% van de eigenaren problemen op.

Hoewel de verschillen tussen particuliere en institutionele eigenaren marginaal zijn, lijkt vooral het kennisprobleem bij de particuliere eigenaren een iets grotere belemmering te zijn dan bij de institutionele eigenaren.

Tabel 23. Risicoperceptie (% (helemaal) mee eens

	Particuliere eigenaar	Institutionele eigenaar	Totaal
Alleen onderhoud gericht op gebruikscomfort	22	15	20
Het niet uitvoeren van onderhoudswerkzaamheden leidt tot hogere restaurantiekosten later	87	98	90
Het niet uitvoeren van onderhoudswerkzaamheden is bedreigend voor het monument	86	90	87
(n=	300	100	400)

Twintig procent van de eigenaren pleegt onderhoud alleen gericht op gebruikscomfort, dit geldt in relatief grote mate voor de particuliere eigenaar en dan specifiek voor de eigenaar van een monument met een andere functie dan woonhuis.

Veel eigenaren zijn zich er van bewust dat het niet uitvoeren van onderhoudswerkzaamheden leidt tot hogere restaurantiekosten later (90%). Restauratie-ervaring en functie van het monumenten lijken geen onderscheidende rol te spelen.

Wel zien een groot deel van de ondervraagden in dat het niet uitvoeren van onderhoudswerkzaamheden bedreigend is voor het monument (87%). Ook hier is geen fundamenteel verschil terug te vinden tussen eigenaren met of zonder restauratie-ervaring en wel of geen woonfunctie van het monument.

3.1.5. Houding ten aanzien van RDMZ en Gemeenten

RDMZ

Bijna de helft van de eigenaren heeft nog nooit in contact gestaan met de RDMZ (49%), dit geldt met name voor de particuliere eigenaren (55%) Wel eens contact gehad heeft 36% van de eigenaren en slechts 12% heeft regelmatig contact met de RDMZ, waar de institutionele eigenaren een groot deel voor op hun rekening nemen.

Aan de eigenaren die wel eens of regelmatig in contact staan met de RDMZ zijn een aantal stellingen voorgelegd met betrekking tot de RDMZ.

In onderstaande tabel zijn de belangrijkste resultaten terug te vinden.

Tabel 24. Houding ten aanzien van de RDMZ

(% (helemaal) mee eens	Particuliere eigenaar	Institutionele eigenaar	Totaal %
RDMZ veel kennis aanwezig over monumenten	72	75	73
RDMZ veel kennis over bestuurlijke- en procedurele zaken	47	46	47
RDMZ niet goed op de hoogte welke andere kennisinstellingen er zijn	10	9	10
RDMZ is gesloten/wat ontoegankelijk	39	28	35
RDMZ zal meer aandacht aan communicatie moeten geven	67	56	63
(n=	121	68	189)

Stelling 1: Bij de RDMZ is veel specialistische kennis aanwezig over monumenten

Driekwart van de eigenaren, zowel particulier als institutioneel, zijn van mening dat bij de RDMZ veel kennis over monumenten aanwezig is. Een groot deel van de respondenten geeft aan hier geen kijk op te hebben (15%), zelden vindt men dat de RDMZ die kennis niet heeft (5%).

Stelling 2: Bij de RDMZ is veel specialistische kennis aanwezig over bestuurlijke- en procedurele zaken

Bijna de helft van de eigenaren geeft aan dat bij de RDMZ veel specialistische kennis aanwezig is over bestuurlijke- en procedurele zaken (47%). Vooral de eigenaren met restauratie-ervaring zijn deze mening toegedaan. Opvallend is dat 38% van de ondervraagden niet weet of de RDMZ deze kennis in huis heeft, met name bij de particuliere eigenaren met een monument met een andere functie dan wonen en eigenaren zonder restauratie-ervaring is dit het geval.

Stelling 3: De RDMZ is niet goed op de hoogte welke andere kennisinstellingen er op het gebied van monumentenzorg zijn en welke kennis daar aanwezig is

De helft van de ondervraagden kan daar geen oordeel over geven, 10% denkt dat dit zo is en een derde deel denkt dat de RDMZ daar wel goed van op de hoogte is.

Stelling 4: De RDMZ is een organisatie die gesloten/wat ontoegankelijk is

Iets meer dan eenderde van de eigenaren vindt dat de RDMZ een organisatie is die gesloten/wat ontoegankelijk is. Dit geldt voor zowel particuliere als institutionele eigenaren, aangezien tussen beiden geen fundamentele verschillen terug te vinden zijn.

Over het algemeen zijn eigenaren zonder restauratie-ervaring iets positiever op dit punt dan eigenaren met restauratie-ervaring.

Stelling 5: de RDMZ zal meer aandacht moeten geven aan communicatie met monumenteigenaren

Meer aandacht geven aan communicatie met de eigenaren is voor een groot deel van de ondervraagden welkom (63%). Vooral particuliere eigenaren met een pand dat een woonfunctie heeft geven aan hier behoefte aan te hebben (69%).

Gemeenten

Getracht is ook te achterhalen hoe de respondenten het contact met de gemeenten beoordelen. Allereerst heeft in totaal 65% van de eigenaren wel eens of regelmatig in contact gestaan met de gemeente. Het percentage eigenaren dat regelmatig contact heeft met de gemeente ligt het hoogst bij de institutionele eigenaren (52%). Het percentage eigenaren dat nog nooit in contact heeft gestaan met de gemeente (32%) ligt wat hoger bij eigenaren die nog geen restauratie-ervaring hebben en tevens bij de particuliere eigenaren.

In de tabel hieronder zijn de uitkomsten weergegeven van de stellingen die aan de eigenaren voorgelegd zijn aangaande de houding ten aanzien van de gemeente.

Tabel 25. Houding ten aanzien van de gemeenten

(% (helemaal) mee eens	Particuliere eigenaren	Institutionele eigenaren	Totaal
	%	%	%
Gemeenten veel kennis over monumenten	40	41	41
Gemeente veel kennis over bestuurlijke- en procedurele zaken	41	57	46
Gemeente niet goed op de hoogte welke andere kennisinstellingen er zijn	24	16	21
Gemeente is gesloten/wat ontoegankelijk	30	20	27
Gemeente zal meer aandacht aan communicatie moeten geven	65	55	62
(n=	183	77	260)

Zoals uit voorgaande cijfers blijkt, heeft men nogal eens wat aan te merken op de gemeenten.

Stelling 1: Bij de gemeente is veel specialistische kennis aanwezig over monumenten

Ongeveer 40% van de ondervraagden dicht de gemeenten kennis toe over monumenten. Een kwart van de ondervraagden is het hier niet mee eens en dan met name de institutionele eigenaar die nog geen restauratie-ervaring heeft.

Stelling 2: bij de gemeente is veel specialistische kennis aanwezig over bestuurlijke- en procedurele zaken

Ook hier is minder dan de helft van mening dat de gemeenten veel kennis in huis hebben over bestuurlijke- en procedurele zaken. Hoewel een deel hier geen zicht op heeft (17%) is er een aanzienlijk deel dat hier negatief op antwoord (22%).

Stelling 3: de gemeente is niet goed op de hoogte welke andere kennisinstellingen er op het gebied van monumentenzorg zijn en welke kennis daar aanwezig is

De meningen over deze stelling lopen wat verder uit elkaar. Eenderde denkt dat de gemeenten wel voldoende kennis hierover, een ander derde deel denkt van niet en nog een derde deel heeft er geen zicht op. Institutionele eigenaren met restauratie-ervaring zijn het meest tevreden (52%).

Stelling 4: De gemeente is weinig toegankelijk is

Iets meer dan een kwart van de ondervraagden vindt dat aan de toegankelijkheid van de gemeente nog wat gewerkt moet worden. Particuliere eigenaren zonder restauratie-ervaring lijken zich hier het minst aan te storen (71%). Verder lijken de functie van het monument of de restauratie-ervaring in zijn algemeenheid geen fundamentele invloed uit te oefenen.

Stelling 5: De gemeente zal meer aandacht moeten geven aan communicatie met monumenteigenaren

Wat betreft de gemeenten is volgens de respondenten meer aandacht aan de communicatie met eigenaren zeer wenselijk (62%). Een kwart van de eigenaren is tevreden over de huidige communicatie tussen eigenaar en gemeente.

Het geheel van de stellingen overziend blijken de particulieren een minder positief beeld van de gemeenten te hebben dan de institutionele eigenaren.

Als laatste van dit onderdeel is de respondenten gevraagd spontaan enkele wensen of suggesties ten aanzien van de gemeenten of RDMZ. Hieronder zijn de 5 meestgenoemde onderwerpen weergegeven:

- teveel een afwachtende houding, betere communicatie (12%)
- meer geld/subsidies of budgetten verlenen (11%)
- trage afwikkeling/ alles duurt zo lang (11%)
- onduidelijke en ingewikkelde procedures (10%)
- te weinig informatie over subsidies/financieringen (9%)

3.2. Gemeenten

3.2.1. Onderhoudsgedrag

Nagegaan is wat de staat van onderhoud is van de Rijksmonumenten die men in eigen beheer heeft. In de onderstaande tabel zijn de uitkomsten hiervan terug te vinden.

Tabel 26. Staat van onderhoud

	Totaal %
Minder dan 5%	51
Tussen 5 en 25%	25
Tussen 25 en 75%	18
Weet niet	6
Totaal	100
(n=	95)

Hoewel ruim de helft van de ondervraagden aangeeft dat slechts 5% van hun monumenten in een matige of slechte staat van onderhoud is, kan tevens geconcludeerd worden dat in 18% van de gevallen minstens een kwart van de monumenten in matige of slechte staat van onderhoud is.

Bij gemeenten met weinig monumenten loopt het aandeel in dit percentage op tot ongeveer een kwart.

Opvallend is dat functionarissen die minder dan 3 jaar betrokken zijn bij Monumentenzorg, relatief vaak rapporteren dat de Rijksmonumenten in hun gemeente in een matige of slechte staat zijn (29%).

Hieronder wordt in een tabel de mate van onderhoud in kaart gebracht en gekeken of onderhoud uitbesteedt wordt aan derden of zelf uitgevoerd wordt en als laatste of onderhoud aan de hand van onderhoudsplannen uitgevoerd wordt.

Tabel 27. Onderhoudsgedrag

	Totaal
	%
Verrichten van onderhoud:	
1x per jaar of vaker	59
1x per 2-5 jaar	9
Wisselt sterk	16
Weet niet	17
Uitbesteden?	
Aan derden	58
Alleen eigen gemeente	11
Beiden	29
Planmatig?	
Wel	58
Niet	35
Anders	6
Weet niet	1
(n=	95)

Onderhoud wordt in meer dan de helft van de gevallen minimaal 1 keer per jaar uitgevoerd (59%). Het komt ook voor dat de mate van onderhoud sterk wisselt (16%), maar wel het meest opvallend is dat 17% van de ondervraagden niet weet hoe vaak zijn eigen monumenten onderhouden worden.

Wanneer onderhoud gepleegd wordt, dan besteedt 58% van de gemeenten dit uit aan derden, doet 11% van de gemeenten dit zelf en 29% heeft een combinatie van beiden.

Onderhoud aan de hand van een plan gebeurt bij 58% van de gemeenten. Bij gemeenten met meer monumenten ligt dit percentage hoger (66%). Onderhoud op ad hoc basis komt dus ook regelmatig voor en vooral bij de kleinere gemeenten (42%).

Ook aan de gemeenten zijn een aantal criteria voorgelegd die eventueel een rol spelen bij de keuze van een uitvoerder. Daar kwamen de volgende resultaten uit:

- kennis van en ervaring met monumenten van de uitvoerder speelt de belangrijkste rol (89% vindt dit heel of wel belangrijk).
- de prijs waarvoor de uitvoerder het werk kan leveren, komt op de tweede plaats met 70%.
- en de termijn waarop het onderhoud uitgevoerd kan worden wordt ook heel belangrijk gevonden door 68% van de respondenten.

Naarmate er binnen een gemeente meer vergunningen per jaar uitgegeven worden, neemt de mate waarin men het belangrijk vindt dat de uitvoerder kennis heeft van en ervaring met monumenten toe tot 99%.

3.2.2. Onderhoudsbeleving

Net als bij de eigenaren is ook bij de gemeenten nagegaan welke onderhoudsbelemmeringen er zijn

Tabel 28. Onderhoudsbelemmeringen

	Totaal
	%
Te weinig tijd of geld ter beschikking	
Ja	54
Onderhouds- of restauratiewerkzaamheden zijn niet noodzakelijk	
Ja	18
Geen kennis over welke financieringsmogelijkheden er zijn	
Ja	12
Geen idee hoe alles georganiseerd moet worden	
Ja	12
(n=	116)

Ook voor de gemeenten is gebrek aan tijd of geld de meest voorkomende reden om onderhoud of restauratiewerkzaamheden achterwege te laten (54%). Naarmate het aantal vergunningen dat binnen een gemeente uitgegeven wordt toeneemt, neemt ook dit percentage toe.

Volgens 18% blijven bepaalde onderhoudswerkzaamheden achterwege omdat men ze niet noodzakelijk acht.

De noodzaak van onderhouds- of restauratiewerkzaamheden wordt door 18% van de ondervraagden niet belangrijk geacht. Dit percentage ligt hoger naarmate een gemeente meer monumenten heeft (22%). Een groot deel van de ondervraagden heeft hier geen mening over (12%), vooral bij gemeenten met meer monumenten.

Uit de gegevens blijkt verder dat voor 12% van de gemeentefunctionarissen het niet op de hoogte zijn van hoe zij alles aangaande onderhoud of restauratie dienen te organiseren en wie daarbij kunnen helpen als mede het ontbreken van inzicht op financieringsmogelijkheden een belemmering vormt om onderhoud uit te (laten) voeren. Hier geldt dat naarmate het aantal afgegeven vergunningen per jaar toeneemt, men denkt minder hulp bij de organisatie nodig te hebben. Anderzijds blijkt het ontbreken van kennis over financieringsmogelijkheden bij gemeenten die veel monumentenvergunningen afgeven een wat grotere barrière te zijn (23%).

In de volgende tabel worden een aantal uitkomsten van stellingen over de onderhoudsbeleving weergegeven, dit maal over de risicoperceptie.

Tabel 29. Risicoperceptie

	(helemaal) mee eens %	Deels mee eens/deels oneens %	(helemaal) mee oneens %
Alleen onderhoud gericht op gebruikscomfort	7	13	80
Het niet uitvoeren van onderhoudswerkzaamheden leidt tot hogere restauratiekosten later	95	3	2
Het niet uitvoeren van onderhoudswerkzaamheden is bedreigend voor het monument	82	13	5
(n=			116)

Een groot deel van de ondervraagden is het er niet mee eens dat gebruikscomfort de reden is waarom gemeenten onderhoud laten plegen (80%). Een kleiner gedeelte van de ondervraagden is het er wel mee eens (13%), waaronder vooral de gemeenten met minder monumenten (17%).

Dat het niet uitvoeren van onderhoudswerkzaamheden leidt tot hogere restauratiekosten later, ziet 95% van de gemeentefunctionarissen in. Naarmate de functionaris langer betrokken is bij monumentenzorg, neemt dit besef alleen nog maar meer toe.

De opvatting dat het niet uitvoeren van onderhoudswerkzaamheden bedreigend is voor een monument wordt door de meeste respondenten onderschreven (82%).

3.2.3. Steunpunten en welstandsorganen

De meeste gemeenten maken gebruik van een steunpunt voor monumentenzorg (63%). Het percentage van gemeenten dat aangeeft nooit gebruik te maken van een steunpunt is 37%. De overige gemeenten hebben wel eens (32%) of regelmatig contact (31%). In de tabel hieronder is aangegeven hoe de steunpunten door de ondervraagden beoordeeld worden.

Tabel 30. Beoordeling steunpunten

	Totaal %
Zeer positief	21
Positief	44
Neutraal	22
Negatief	-
Zeer negatief	1
Weet niet	13
(n=	68)

Het functioneren van de kennisuitwisseling met de steunpunten wordt overwegend positief ervaren (65%), in 22% van de gevallen heeft men een neutrale houding en 13% van de ondervraagden geeft aan geen zicht te hebben op hoe de kennisuitwisseling functioneert.

De steunpunten die op dit punt het best worden beoordeeld zijn: Limburg, Overijssel, Groningen en Noord Brabant. Om de kennisuitwisseling nog beter te laten verlopen zijn de volgende suggesties gedaan:

- men pleit voor een meer periodiek systematisch contact bijvoorbeeld in de vorm van bijeenkomsten of contactavonden (25%)
- tevens wenst men meer informatie en voorlichting ((10%)
- men pleit ook voor meer Fte's bij de steunpunten zodat men daar meer technische kennis en deskundigheid in huis heeft (5% %)

De mate waarin de ondervraagden in contact staan met provinciale of regionale welstandsorganen (62%) over monumentenzaken wisselt sterk. Middelgrote gemeenten zeggen dat zij 'regelmatig' in contact staan met een provinciaal of regionaal welstandsorgaan (66%). De ervaringen die men heeft met de welstandsorganen zijn overwegend positief (75%) of neutraal (22%). Gemeenten die meer dan 10 vergunningen afgeven lijken meer tevreden te zijn (81%) dan de gemeenten die minder vergunningen afgeven (respectievelijk 52% en 39%).

3.2.4. Houding ten aanzien van RDMZ

Alle gemeenten geven aan wel eens (25%) of regelmatig (75%) in contact te staan met de RDMZ. Vooral middel (97%) en grote gemeenten (92%) hebben regelmatig contact met de RDMZ. Kleine gemeenten hebben in 60% van de gevallen regelmatig contact.

Net als aan de woonhuiseigenaren, zijn ook aan de gemeenten diverse stellingen voorgelegd over de RDMZ. In de volgende tabel zijn de opvattingen over de RDMZ terug te vinden.

Tabel 31. Houding ten aanzien van de RDMZ

(% (helemaal) mee eens	Totaal
	%
RDMZ veel kennis over cultuur- en bouwhistorie	93
RDMZ veel kennis over bestuurlijke- en procedurele zaken	64
RDMZ niet goed op de hoogte welke andere kennisinstellingen er zijn	11
RDMZ is gesloten/wat ontoegankelijk	37
RDMZ zal meer aandacht aan communicatie moeten geven	59
(n=	116

Stelling1: Bij de RDMZ is veel specialistische kennis aanwezig over cultuur- en bouwhistorie

Bij de RDMZ is volgens het overgrote deel van de ondervraagden kennis aanwezig over cultuur- en bouwhistorie.

Stelling 2: bij de RDMZ is veel specialistische kennis aanwezig over bestuurlijke- en procedurele zaken

Het percentage ondervraagden dat vindt dat de RDMZ kennis in huis heeft over bestuurlijke- en procedurele-zaken ligt lager, namelijk op 64%. Een neutrale houding neemt 15% van de ondervraagden in en 15% van de ondervraagden is het met deze stelling oneens.

Relatief kritisch zijn ‘ervaren’ functionarissen: voor 20% van de functionarissen die langer dan 3 jaar betrokken zijn bij het verlenen van vergunningen vinden dat de RDMZ deze kennis niet voldoende in huis hebben. Bij hun ‘minder ervaren’ collega’s vindt slechts 5% dit.

Stelling 3: de RDMZ is niet goed do de hoogte welke andere kennisinstellingen er op het gebied van monumentenzorg zijn en welke kennis daar aanwezig is

De RDMZ is volgens 63% van de gemeentefunctionarissen goed op de hoogte welke andere kennisinstellingen er op het gebied van monumentenzorg zijn en welke kennis daar aanwezig is, slechts 11% is het hier niet mee eens.

Voor de meeste anderen is deze vraag moeilijk te beantwoorden.

Stelling 4: de RDMZ is een organisatie die gesloten/wat ontoegankelijk is

De stelling dat de RDMZ een organisatie is die gesloten/wat ontoegankelijk is, wordt door 37% van de ondervraagden onderschreven.

Hoe meer vergunning een gemeenten afgeeft, des te minder positief zijn ze over de toegankelijkheid van de RDMZ. Wederom zijn de functionarissen met meer werkervaring wat kritischer: ze vinden relatief vaak (40%) dat de RDMZ gesloten/wat ontoegankelijk.

Verder in het rapport zullen enkele wensen ten aanzien van de RDMZ beschreven worden.

Stelling 5: de RDMZ zal meer aandacht moeten geven aan communicatie met monumenteigenaren

De communicatie met monumenteigenaren is volgens 59% van de functionarissen voor verbetering vatbaar.

3.2.5. Houding ten aanzien van beleidsmatige verschuiving

Uit het onderzoek blijkt dat 77% van de ondervraagden op de hoogte is van de beleidsmatige verschuiving van restauratie naar onderhoud en 23% niet.

In de tabel die hieronder staat weergegeven is terug te vinden hoe de gemeenten hier verder op scoorden en tevens is aangegeven in welke mate men op de hoogte is van de uitwerking en gevolgen van de verschuiving.

Tabel 32. Bekendheid van beleidsmatige verschuiving

	Kleine gemeenten	Middel gemeenten	Grote gemeenten	Totaal
	%	%	%	%
- Goed mee bekend	5	9	27	11
- Redelijk bekend	16	26	23	21
- Matig bekend	35	20	18	30
- Slecht bekend	14	22	6	16
- Helemaal niet	30	14	14	23
Totaal	100	100	100	100
(n=)	30	35	51	116

Hoewel de meeste wel in principe bekend zijn met de beleidsmatige verschuiving van restauratie naar onderhoud (77%) is slechts 11% van de ondervraagden goed op de hoogte van de uitwerkingen van de beleidsmatige verschuiving van restauratie naar onderhoud. Met andere woorden: De uitwerkingen en gevolgen zijn voor velen nog niet duidelijk. Naarmate de

gemeenten meer monumenten hebben, meer vergunningen afgeven (en functionarissen meer ervaring hebben) is men beter op de hoogte van deze verschuiving.

In de toekomst zullen de uitgangspunten rondom het instandhoudingsbeleid veranderen. Onderhoud zal een meer centrale plaats bij het instandhoudingsbeleid gaan spelen. Gevraagd is aan de gemeentefunctionarissen of zij deze verschuiving zinnig achten. Daaruit blijkt dat dit voor 79% van de ondervraagden zeker geldt en 11% twijfelt nog licht. Slechts 5% vindt deze verschuiving niet zinnig en % heeft (nog) geen oordeel hierover. Gemeenten die meer vergunningen uitgeven blijken meer te twijfelen (21%), dan gemeenten die minder vergunningen uitgeven.

Ook is aan de ondervraagden gevraagd wat zij ervan vinden dat de fiscaal relevante eigenaar zich voor financiële ondersteuning slechts nog tot het Restauratiefonds hoeft te wenden. Hierover lopen de meningen uiteen. In tabel hieronder zijn de resultaten terug te vinden.

Tabel 33. Eigenaar voor financiële ondersteuning naar Restauratiefonds

	Kleine gemeenten	Middel gemeenten	Grote gemeenten	Totaal
	%	%	%	%
Zeer positief	23	11	6	17
Positief	43	37	26	38
Neutraal	20	20	22	20
Negatief	10	20	41	19
Zeer negatief	3	6	6	4
Weet niet		6		1
(n=)	30	35	51	116

Net iets meer dan de helft van de ondervraagden staat (zeer) positief tegenover het feit dat de fiscale eigenaar zich slechts tot het Restauratiefonds dient te wenden. Wel is te zien dat naarmate de gemeenten meer monumenten heeft men hier minder positief tegenover staat en de gemeenten met minder gemeenten dit juist meer toejuichen. Gemeenten die meer dan 10 vergunningen per jaar uitgeven staan ook minder positief tegenover deze vereenvoudiging (30%).

In de toekomst zal de gemeente voor de woonhuis-eigenaren het centrale loket worden. Een groot deel van de gemeenten (64%) ervaart dit als (zeer) positief, maar 15% heeft hier een negatief gevoel bij. Opvallend is dat men negatiever oordeelt naarmate het aantal vergunningen dat uitgegeven wordt toeneemt (24%). Verwacht men soms een te grote werklast?

Of de gemeenten van mening zijn over voldoende deskundigheid en over voldoende tijd en mankracht beschikken om deze rol te gaan vervullen, blijkt uit de volgende tabel.

Tabel 34. Capaciteit en kennis in huis

	Kleine gemeenten	Middel gemeenten	Grote gemeenten	Totaal
	%	%	%	%
Deskundigheid				
Ja	37	46	77	47
Ja, maar enige twijfel	23	26	12	22
Nee	37	29	10	29
Weet niet	3	-	2	2
Tijd en mankracht				
Ja	20	14	45	24
Ja, maar enige twijfel	13	26	18	17
Nee	67	60	33	58
Weet niet			4	1
(n=)	30	35	51	116)

Voldoende deskundigheid is volgens iets minder dan de helft van de ondervraagden aanwezig, vooral de gemeenten met veel monumenten (77%) zijn deze mening toegedaan. Enige twijfel bestaat bij 22% van de ondervraagden en 29% geeft expliciet te kennen (op dit moment) over onvoldoende deskundigheid te beschikken. Naarmate de ervaring van de functionaris toeneemt en het aantal vergunningen dat verleend wordt stijgt, neemt het vertrouwen in de eigen deskundigheid toe (respectievelijk 58% en 67%). Duidelijk is te zien dat de gemeenten met weinig Rijksmonumenten op het deskundigheidsvlak meer problemen verwachten.

Voldoende tijd en mankracht lijkt in 58% van de gevallen een struikelblok voor de gemeenten te zijn, vooral bij de gemeenten met minder monumenten (67%).

Voor de minder ervaren functionarissen geven aan dat zij niet over voldoende tijd en mankracht beschikken (66%), terwijl de meer ervaren functionarissen meer twijfelen. Wanneer gekeken wordt naar het aantal vergunningen dat verleend wordt, is een duidelijk verschil te zien. Gesteld kan worden dat naarmate men minder vergunningen verleend, men over minder tijd en mankracht beschikt om deze rol te gaan vervullen.

Andere barrières waar sommige ondervraagden tegen aan denken te lopen zijn:

- te weinig geld beschikbaar voor restauraties en onderhoud (7%)
- dat eigenaren het overzicht zullen gaan verliezen (4%)
- het moeilijk is om personeel te vinden (3%)

Voor de overige monumenten gaat de RDMZ de centrale rol vervullen. De RDMZ wordt dus voor de overige monumenten het centrale aanspreekpunt. De meningen zijn hierover erg verdeeld. Ongeveer eenderde van de ondervraagden ervaart dit als positief en vooral de gemeenten met minder monumenten en de onervaren functionarissen. Anderzijds is 52% ronduit negatief hierover. Vooral de gemeenten met meer monumenten ervaren deze verschuiving als (zeer) negatief (77%). Naarmate het aantal monumenten binnen de gemeente toeneemt, neemt ook de onvrede over deze verschuiving toe.

Meer ervaren functionarissen ervaren deze rol van de RDMZ als meer negatief (51%), net als gemeenten die meer vergunningen uitgeven(64%).

Wensen die de ondervraagden hebben in dit kader ten aanzien van de RDMZ zijn onder meer (% van 5 meest spontaan genoemde):

- geen splitsing, gemeente moet aanspreekpunt blijven (28%)
- meer/ duidelijke informatie (14%)
- meer toegankelijk (14%)
- betere/snellere communicatie (11%)
- meer ondersteuning bieden/meer betrokken worden (9%)

4. Conclusies en aanbevelingen

In dit hoofdstuk zijn de belangrijkste conclusies opgenomen van fase 2 van het onderzoek: onder de monumenteigenaren en de gemeenten. De conclusies zijn per doelgroep geformuleerd. Dit hoofdstuk wordt afgesloten met een aantal beleidsaanbevelingen.

4.1. Conclusies

A. *Eigenaren*

Voor een goed functionerend instandhoudingsbeleid is het wenselijk dat eigenaren:

- A. over elementaire kennis aangaande monumentenonderhoud beschikken;
- B. weten waar zij kennis kunnen ‘halen’;
- C. gemotiveerd zijn om onderhoud te plegen;
- D. in staat zijn (qua tijd en geld) om onderhoud te plegen.

Per voorwaarde worden hierna de belangrijkste conclusies getrokken

A. *Heeft men voldoende elementaire kennis over monumentenzorg?*

- Er ontbreekt bij veel eigenaren kennis over de vergunningenstructuur bij restauratie- en verbouwingsaangelegenheden en over de instanties (m.n. RDMZ) die subsidies verlenen (vaak denkt men ten onrechte de gemeente). Iets beter is de kennis over de financiële regelingen en de formele status van hun monument (50-70% bekendheid).
- Hoewel op het punt van de financiële regelingen de kennis van de institutionele eigenaren wat beter is dan dat van de particuliere eigenaren ontbreekt ook bij hen op veel punten elementaire basiskennis.

B. *Weet men waar men kennis kan ‘halen’?*

- Veel eigenaren weten niet wat het Restauratiefonds is en doet en zijn ook onbekend met de website www.monumenten.nl
- De eigenaren zijn wel op de hoogte van de gemeenten en de RDMZ als relevante kennisbronnen. Ook de Belastingdienst (en de eigen belastingadviseur) is wel in beeld als kennisbron. Andere specialistische kennisinstellingen zijn echter nauwelijks in beeld.
- Wanneer men voor verbouwingen, restauraties en onderhoud op zoek zou gaan naar een geschikte architect en uitvoerder dan leunt men sterk op het eigen netwerk van vrienden, familie en zakelijke relaties. Formele bronnen als gemeenten en RDMZ staan op de tweede plaats. De zoekbasis is smal te noemen.
- Door een aanzienlijk deel wordt het vinden van architecten en uitvoerders die volgens de ondervraagden over kennis van monumenten beschikken als moeilijk ervaren.

C. *Is men gemotiveerd genoeg om onderhoud te verrichten?*

Het antwoord op deze vraag is niet eenduidig met ja of nee te beantwoorden.

Attitudekenmerken die een *positieve* invloed uitoefenen op de motivatie om adequaat onderhoud te verrichten, zijn:

- Nagenoeg iedereen zet de noodzaak van periodiek onderhoud in, zowel om verval als om hogere restauratiekosten later te voorkomen.
- Diegenen die de staat van onderhoud van hun monument als ‘redelijk’, ‘matig’ of ‘slecht’ kwalificeren (28%) hebben doorgaans een grote betrokkenheid bij het onderwerp

‘onderhoud’. Dat betekent dat zij in principe ontvankelijk zijn voor informatie op dit punt.

- Een groot deel van de institutionele eigenaren verricht wel jaarlijks onderhoud en laat zich daarbij helpen door externe deskundigen.
- Men let bij de keuze van een uitvoerder niet alleen op prijs maar zeker ook op kennis van en ervaring met monumenten.
- De meeste eigenaren voelen een sterke emotionele binding met hun monument, institutionele eigenaren hechten aan het monumentale karakter nog wat meer waarde dan particulieren.
- De status van beschermd monument stoort de meeste eigenaren niet in hun dagelijks gebruik.
- De meerderheid verricht niet alleen onderhoud gericht op het verhogen van het gebruikscomfort, maar men heeft ook oog voor onderhoud zonder dat het gebruiksgemak daar direct baat bij heeft.

Er zijn echter ook attitudekenmerken die de motivatie om adequaat onderhoud te verrichten in *negatieve* zin beïnvloeden:

- In de meeste gevallen (74%) beruiste het op een toevallige bijkomstigheid dat het monument een beschermde status had toen men het kocht/in beheer kreeg.
- Onderhoud is doorgaans een ‘low-involvement’-item. Op dit moment houdt ‘onderhoud’ slechts één op elke drie eigenaren in sterke mate bezig (gevoelsmatige betrokkenheid). Deze lage betrokkenheid betekent dat de meeste eigenaren niet bereid zijn tot uitgebreide informatieverwerking en dus niet openstaan voor rationele, ingewikkelde informatie.
- Een kleine 40% verricht minder vaak dan jaarlijks onderhoud. 11% doet dat zelfs minder vaak dan 1 x per 5 jaar. Vooral de particuliere eigenaren doen dit infrequent. Dit kan er op duiden dat niet meer dan alleen het hoogst noodzakelijke onderhoud wordt verricht.
- Een groot deel van vooral de particuliere eigenaren bepaalt zonder deskundige externe hulp wat de onderhoudsbehoefte is. Het is dan nog maar de vraag of dat vanuit een voldoende deskundig perspectief gebeurt.
- Bij een kwart van de monumenteigenaren van agrarische gebouwen stoort de status van beschermd monument in het dagelijks gebruik.
- Een minderheid van 20% verricht uitsluitend onderhoud gericht op het verbeteren van het gebruikscomfort. Deze groep zal dus minder ontvankelijk zijn voor prikkels om alleen onderhoud gericht op instandhouding te verrichten.

D. *Is men in staat tot het plegen van voldoende onderhoud?*

Het antwoord op deze vraag neigt naar ‘nee’. Daarvoor zijn de volgende argumenten aan te dragen:

- Het komt bij velen voor dat onderhoud achterwege blijft omdat men te weinig tijd of geld heeft (41%).
- Een aanzienlijk deel (16 a 20%) geeft expliciet aan dat het ontbreken van kennis over financieringsmogelijkheden dan wel kennis over hoe onderhoud geregeld moet worden belemmeringen zijn tot het plegen van adequaat onderhoud.
- Ook blijft er (wellicht gewenst) onderhoud achterwege omdat een deel van de eigenaren (20%) die onderhouds- of restauratiewerkzaamheden niet als ‘noodzakelijk’ ervaart.
- Deze belemmeringen doen zich bij eigenaren van boerderijen in bovengemiddelde mate voor.

Het voorgaande betekent dat er nogal wat belemmeringen zijn om adequaat instandhoudingsonderhoud te verrichten. Het voorzien in de gesignaleerde kennislacunes draagt hoogstwaarschijnlijk in positieve zin bij tot meer en beter (?) instandhoudingsonderhoud. Maar de vraag of dat voldoende is moet waarschijnlijk met 'nee' worden beantwoord. Naast kennis blijft het aloude (?) probleem van voldoende tijd en geld voor de eigenaren bestaan. Dat betekent dat er naast kennisoverdracht ook meer geld ter beschikking dient te komen, wil de eigenaar in voldoende mate worden gestimuleerd om op een adequaat wijze zijn bijdrage aan het instandhoudingsbeleid inhoud te geven.

B. Gemeenten

Voor een goed functionerend instandhoudingsbeleid is het wenselijk dat gemeenten:

- A. over voldoende kennis en menskracht beschikken om hun rol als centraal loket voor woonhuiseigenaren te kunnen invullen;
- B. weten waar zij kennis kunnen 'halen';
- C. gemotiveerd zijn om zelf onderhoud te plegen en anderzijds hun centrale loketrol voor woonhuiseigenaren goed in te vullen;
- D. in staat zijn (qua tijd en geld) om te doen wat van hen verwacht wordt.

Per voorwaarde worden hierna de belangrijkste conclusies getrokken

A. Beschikt men over voldoende menskracht en kennis over monumentenzorg?

- Gemeenten vinden dat zij niet over voldoende tijd en of mankracht beschikken om vragen van monumenteigenaren adequaat te kunnen beantwoorden.
- Gemeenten hebben zelf een aanzienlijke kennisbehoefte, vooral over financieringsmogelijkheden en andere kennisinstellingen.
- De uitwerking en de gevolgen van de beleidsmatige verschuiving van restauratie naar onderhoud zijn voor veel gemeenten onduidelijk.

B. Weten gemeenten waar ze kennis kunnen halen?

- Gemeenten richten zich tot de RDMZ en soms ook tot Steunpunten. Andere kennisbronnen zijn ook in deze doelgroep minder in beeld. Grotere gemeenten beschikken zelf ook over de nodige expertise, bij de kleinere gemeenten is dit vaak problematisch.
- Volgens de gemeenten is het vinden van architecten met veel kennis over monumenten niet zo'n groot probleem. Veel meer moeite kost het volgens hen om goede uitvoerders te vinden.
- Uitvoerders hebben volgens de gemeenten vaak niet voldoende kennis in huis over de monumentale aspecten van panden. Dat is potentieel bedreigend voor het instandhoudingsbeleid.

C. Zijn gemeenten voldoende gemotiveerd?

- In principe onderschrijft nagenoeg iedere gemeente het nut en de noodzaak van (preventief) onderhoud.
- Ook de beleidsmatige verschuiving van restauratie naar onderhoud wordt overwegend als zinnig ervaren. Dat de gemeente het centrale loket wordt voor woonhuiseigenaren ervaren men doorgaans als positief, zij het dat (wellicht vanwege de toenemende werklast) gemeenten die veel vergunningen afgeven een wat terughoudender oordeel hebben.

- Meer problemen heeft men (vooral de grotere gemeenten) met het feit dat in de nieuwe plannen voor niet-woonhuismonumenten de RDMZ het centrale loket wordt en dat fiscaal relevante eigenaren zich voor de financiering nog uitsluitend tot het Restauratiefonds hoeven te wenden. Dit betekent dat er nog veel uitgelegd en in overleg getreden zal moeten worden om deze weerstand op te heffen.
- De kennisuitwisseling met Steunpunten lijkt in diverse gevallen prima te functioneren. Goede beoordeelde Steunpunten kunnen als voorbeeld dienen voor de anderen. Daarbij zou het contact met Steunpunten frequenter en systematischer moeten zijn.

D Is men in staat om te doen wat van hen verwacht wordt?

- Op dit moment geeft een aanzienlijk deel aan dat de monumenten die men zelf beheert niet in een goede staat verkeren. Hoewel men wat planmatiger en iets frequenter onderhoud pleegt dan eigenaren geeft het huidige gedrag aan dat het onderhoud niet uit zichzelf op een adequaat niveau komt. Net als bij de eigenaren zijn hier tijd(menskracht) en geld de grootste belemmeringen voor voldoende onderhoud. Het oplossen van kennislacunes helpt hierbij wel maar zal niet voldoende zijn om hen te bewegen tot voldoende onderhoud.
- Een aanzienlijk deel van de gemeenten stelt dat ze onvoldoende kennis en/of mankracht in huis hebben om hun centrale loketrol in de toekomst met verve te kunnen vervullen. Dat geldt vooral voor de kleinere gemeenten.

C. *Beeld en wensen t.a.v. RDMZ*

- Zowel de eigenaren als de gemeenten zien dat de RDMZ over veel kennis beschikt over cultuur- en bouwhistorie. De kennis over bestuurlijke- en procedurele zaken wordt iets lager ingeschat evenals de veronderstelde kennis over andere kennisinstellingen.
- Er bestaat zowel bij de eigenaren als de gemeenten nogal eens het beeld dat de RDMZ wat ontoegankelijk is. Dit beeld is bij ervaren functionarissen nog wat pregnanter aanwezig.
- Meer communicatie door de RDMZ met eigenaren wordt door eigenaren en gemeenten als wenselijk ervaren.

Het voorgaande betekent dat er ook bij de gemeenten nogal wat belemmeringen zijn om adequaat instandhoudingsonderhoud te verrichten. Het voorzien in de gesignaleerde kennislacunes draagt hoogstwaarschijnlijk in positieve zin bij tot meer en beter (?) instandhoudingsonderhoud. Maar de vraag of dat voldoende is moet waarschijnlijk ook hier met 'nee' worden beantwoord. Naast kennis blijft het aloude (?) probleem van voldoende tijd en geld bestaan. Dat betekent dat er naast kennisoverdracht ook meer geld ter beschikking dient te komen, wil de gemeente in voldoende mate worden gestimuleerd om op een adequaat wijze zijn bijdrage aan het instandhoudingsbeleid inhoud te geven.

4.2. Aanbevelingen

De voorgaande conclusies leiden tot de volgende aanbevelingen. Zij zijn daarbij gerubriceerd naar doelgroep. Per doelgroep worden eerst een aantal meer algemene aanbevelingen geformuleerd. Vervolgens worden die per doelgroep nader uitgewerkt. Die uitwerking is gebaseerd op een workshop die door R&M is georganiseerd waaraan de leden van de begeleidingscommissie alsmede enkele vertegenwoordigers uit de wetenschap, architectuur, adviespraktijk en RDMZ hebben deelgenomen⁵.

1. Richting eigenaren

1A. Algemene aanbevelingen

Om de inhoudelijk kennislacunes op te heffen is een pakket aan maatregelen wenselijk:

1. Vergroten van de bekendheid met het Restauratiefonds.
2. Vergroten van de bekendheid met de website www.monumenten.nl. Omdat thans de gemiddelde internet penetratie (volwassen Nederlandse bevolking) rond de 65% ligt zal daarmee (nog) niet iedereen bereikt kunnen worden. Voor de niet op het internet aangesloten en zullen andere informatiemiddelen moeten worden ingezet.
3. Vergroten van de kennis van zowel particuliere als institutionele monumenteigenaren over de vergunningstructuur, de financierings- en subsidiemogelijkheden.
4. Opstellen van een databank met gegevens over architecten en uitvoerders die over kennis van monumentale beschikken.

Om daarnaast de motivatie tot het tijdig plegen van onderhoud te bevorderen is het volgende gewenst:

5. Tracht bij diegenen waar de staat van onderhoud niet goed is de noodzaak van onderhoud nadrukkelijker over het voetlicht te krijgen. Wek hun interesse en wakker het onderhoudsbewustzijn en daarmee de betrokkenheid verder aan. Maak daarbij gebruik van hun emotionele binding met het monument. Kies daarbij voor een stapsgewijze aanpak die in eerste instantie het ‘gevoel’ prikkelt en pas in 2e instantie, wanneer de betrokkenheid hoog is, de ‘ratio’ aanspreekt.
6. Hou in de communicatie met boerderijeigenaren rekening met het grote spanningsveld tussen monumentale waarden en dagelijks gebruik. Overwogen kan worden om met voorbeeldsituaties de eigenaren over te halen tot, vanuit monumentaal perspectief gezien, verantwoord onderhoud.
7. Tracht bij de eigenaren het onderhoud een meer vast en systematisch karakter te geven. Een manier om dat te stimuleren is bijvoorbeeld het aanreiken van kant- en klare model-onderhoudsprogramma's, waarin stapsgewijs de mogelijkheden worden aangegeven.
8. Wellicht dat hier een aansluiting kan worden gezocht bij de Monumentenwacht omdat dat een logisch ankerpunt is en zij via hun regionale organisatie veel contacten hebben met eigenaren van monumenten. Bovendien beschikken zij over de, bij veel eigenaren ontbrekende bouwtechnische kennis. Dat betekent mogelijk dat extra expertise en mankracht bij de Monumentenwacht gewenst is. Ook dient te worden nagegaan of de Monumentenwacht wel in voldoende mate bekend is bij de eigenaren. Gelet op het feit dat zeker niet alle eigenaren aangesloten zijn bij de Monumentenwacht is het waarschijnlijk dat daarvoor ook extra communicatie-inspanning vereist zijn.

⁵ Zie bijlage 3 Workshop.

1B. Nadere uitwerking van algemene aanbevelingen

In de maatregelen kan een onderscheid worden gemaakt naar:

1. Communicatie gericht op het geven van feitelijke informatie over financiële mogelijkheden en regelingen, dus *functionele communicatie*;
2. Het vergroten van het bewustzijn van het monumentale en de betrokkenheid bij onderhoud dus *motiverende en enthousiasmerende communicatie*;
3. Daarnaast zou overwogen kunnen worden om voorwaarden te koppelen aan het verkrijgen van onderhoudssubsidies dan wel fiscale aftrekmogelijkheden (en daarmee dus een lichte vorm van dwang tot gewenst gedrag introduceren).

ad.1. Functionele communicatie

Doelstelling van deze vorm van communicatie is het geven van inzichtelijke informatie aan elke monumenteigenaar over zijn monument, ondersteuningsmogelijkheden, financiële regelingen en ter beschikking staande expertise om hem te ondersteunen bij het verrichten van goed onderhoud.

Een logisch moment om de eigenaar te informeren is het *moment van eigendomsoverdracht*. Dan zou een beknopt informatiepakket moeten worden gezonden (of gegeven tijdens de overdracht door de notaris) naar de eigenaar met de meest basale informatie over wat de status van Rijksmonument betekent. In die informatie zou op overzichtelijke wijze moeten worden aangegeven welke financiële regelingen er zijn en in welke categorie de betreffende monumenteigenaar valt. Daarbij gaat het in eerste aanzet om de scheiding tussen fiscaal relevante eigenaren en overigen. Gedacht kan worden aan informatie in de vorm van een 'boomstructuur', zoals ook de Belastingdienst gebruikt. Maar dit pakket dient niet alleen om de eigenaar te voorzien van functionele informatie. De eigenaar kan hier ook al enthousiast gemaakt worden voor zijn eigen monument door specifieke kenmerken van het eigen monument in dit pakket te verwerken, denk aan de historie en waarom het pand een monument geworden is. Belangstelling en interesse voor het eigen monument zijn namelijk ook van essentieel belang om de eigenaar te enthousiasmeren informatie te vergaren om zo uiteindelijk preventief onderhoud te plegen. Om deze informatie te vergaren kan gebruik gemaakt worden van de Object Databank van de RDMZ. Ook een mogelijkheid is deze Object Databank van de RDMZ voor monumenteigenaren toegankelijk te maken via internet, maar dat vereist een actie van de monumenteigenaar zelf en deze zal dat alleen doen indien er enige mate van motivatie aanwezig is. Zij zouden dan via een beveiligde site en een password toegang kunnen krijgen (alleen inzien, geen wijzigingsmogelijkheid). Dit zou gekoppeld of gelinkt kunnen worden aan een Monumenten-Kennissite waar allerlei relevante informatie voor monumenteigenaren te vinden is. Door een koppeling te maken met het Kadaster kan omgekeerd een signaal gaan naar de RDMZ (voor de niet-fiscaal relevante eigenaren, zeg maar de niet-woonhuismonumenten) en de Gemeente (voor de woonhuismonumenteigenaren) wanneer een pand van eigenaar wisselt zodat een communicatieactie in gang kan worden gezet. Die informatiestroom zou naar keuze digitaal (per internet) kunnen (dat vereist wel dat het internetadres van de eigenaar bekend wordt) of meer traditioneel per brief. Door aan de brief een responsmogelijkheid te koppelen (met opgave van emailadres van nieuwe eigenaar) kan een emailadressenbestand worden opgebouwd dat tal van mogelijkheden biedt voor gerichte functionele communicatie.

Omdat na 10 jaar de helft van de monumenten nog niet van eigenaar is gewisseld, duurt het lange tijd voordat deze vorm van communicatie iedereen heeft bereikt. Daarmee is de noodzaak tot een tweede vorm van communicatie aangegeven: namelijk voor de *'zittende' monumenteigenaren*. Wellicht dat een deel daarvan via de Monumentenwacht (met ruim 10.000

abonnees een dekking van ruim 20%) zou kunnen worden bereikt. Bij de inspecties die zij voor hun abonnees verrichten zou een helder en eenvoudig informatiepakket kunnen worden ontwikkeld dat zij kunnen achterlaten bij de monumenteigenaren. Dan resteert nog steeds een deel dat niet bereikt wordt. Die groep zou via een direct mail actie bereikt kunnen worden. Dat hoeft niet allemaal in een keer, maar zou over een periode van meerdere jaren (b.v. 4 jaar gespreid kunnen worden) zodat de kosten uitgesmeerd kunnen worden over een langere tijd.

Parallel hieraan zouden de gemeenten als een soort *eerste lijnsopvang* kunnen dienen voor 'eenvoudige', veelvoorkomende vragen van *woonhuismonumenteigenaren*. Kleinere gemeenten kunnen daarvoor gebruik maken van de expertise van de Steunpunten (als informatiepunt en doorverwijzer), waarvan goed functionerende voorbeelden voorhanden zijn (zie elders in dit rapport). Dat betekent wel dat gemeenten zelf over voldoende basale informatie moeten beschikken. In de volgende paragraaf wordt dat nader uitgewerkt.

Voor *niet-woonhuis-monumenteigenaren* zou iets soortgelijks kunnen worden ontwikkeld bij de RDMZ met een apart te ontwikkelen frontoffice waar men terecht kan voor allerlei vragen. Voor de veelvoorkomende vragen zouden goed geïnstrueerde en getrainde contactfunctionarissen de bulk van de vragen (90%) moeten kunnen afhandelen. Voor heel specialistische vragen (10%) zou een doorverwijzing mogelijk moeten zijn naar inhoudelijk specialisten bij de RDMZ. Mogelijk dat het zinnig is de contactfunctionarissen toe te delen naar bepaalde typen monumenten, zodat makkelijker aan expertiseontwikkeling kan worden gedaan. We denken hierbij aan een soort accountmanagers voor boerderijen, kerken en mogelijk nog enkele andere veel voorkomende categorieën monumenten.

Ad 2. Motiverende en enthousiasmerende communicatie

Zoals in de vorige paragraaf al kort besproken is, dient er bij de eigenaar eerst besef en belangstelling te zijn voor monumenten in het algemeen en voor het eigen monument in het bijzonder, voordat een informatiezoekactie van een monumenteigenaar op gang komt. Om de belangstelling van een monumenteigenaar aan te wakkeren en om hem te bevestigen in gewenst gedrag staan meerdere opties open. In eerste aanzet gaan de gedachten uit naar een *periodieke nieuwsbrief* of magazine waarin vanuit de belevingswereld van de monumenteigenaar door middel van case-beschrijvingen een beeld wordt geschetst wat er met een monument alle maal kan en welke ondersteuningsmogelijkheden er zijn. De toonzetting zou enthousiasme moeten uitstralen, mensen moeten het leuk gaan vinden om met preventief onderhoud bezig te zijn, zonder het gevoel te krijgen verstrikt te raken in procedurele ingewikkelheden en taai, ontoegankelijke burelen. In een dergelijk blad kan op een speelse, luchtige maar ook geloofwaardige manier informatie worden verstrekt over relevante instanties, financiële regelingen en deskundige hulp (architecten, aannemers, Monumentenwacht, RDMZ, NRF, Steunpunten en andere kennisinstellingen). Dit biedt een uitstekend podium waarop alle betrokken partijen zich kunnen profileren. Daarin zou dan ook systematische responsemogelijkheden in kunnen worden opgenomen (In de trant van: 'meer informatie? Neem contact op met....'). In principe dient een dergelijk blad met enige regelmaat te worden verspreid, bijvoorbeeld 1x per kwartaal. De kosten daarvan zouden wellicht (deels?) kunnen worden opgevangen door advertentiemogelijkheden te bieden aan deskundige architecten, aannemers en andere relevante marktpartijen. Dit blad zou rechtstreeks toegezonden kunnen worden aan alle Rijksmonumenteigenaren. Naast een 'eigen blad' is het in principe ook mogelijk om aansluiting te zoeken bij andere bladen gericht op monumenteigenaren. De indruk bestaat echter dat dit een zeer versnipperd geheel is dat niet alle monumenteigenaren dekt. Ook

het blad van de Vereniging Eigen Huis dekt hoogstwaarschijnlijk slechts een deel van de woonhuismonumenten. Daarmee is deze optie minder geschikt.

Indien het spoor van een kwartaalblad voor monumenteigenaren wordt opgevolgd stellen we globaal het volgende stappenplan voor:

1. ontwikkeling van redactionele formule;
2. bepalen van de organisatie van het blad (wie geeft uit, wie wordt eindverantwoordelijke voor de inhoud, samenstelling redactie en redactieraad, financiering, advertentieverkoop);
3. ontwikkeling van een 0-nummer;
4. test van 0-nummer bij doelgroep via kwalitatief onderzoek;
5. finetunen bladformule op basis van resultaten 0-nummertest;
6. na 3e of 4e nummer kwantitatief onderzoek onder doelgroep om te kunnen vaststellen hoe het blad door de doelgroep (en de verschillende subgroepen daarbinnen) gelezen en gewaardeerd wordt en welke bereikseffecten (op kennis en vooral op betrokkenheid en houding t.a.v. monumenten en onderhoud) optreden zodat vastgesteld kan worden of het blad aan zijn doelstellingen beantwoordt en op welke wijze dat eventueel verbeterd kan worden.

Een derde optie die zinnig is verwijst naar de gedachte van een 'Organiser'. Daarbij fungeert een populair Tv-programma als aanjager voor de belangstelling. Voorbeelden daarvan zijn de thans populaire huis- en tuin programma's op TV maar ook kan worden gedacht aan de serie Familie Oudenrijn. Iets soortgelijks zou voor monumenten ook ontwikkeld kunnen worden, in samenwerking met een Tv-programma-maker. Bijkomend effect zou kunnen zijn dat ook thans niet monumentbezitters enthousiast worden om een monument te kopen. Daarmee zouden de monumenteigenaren 'tegen wil en dank' op termijn wellicht kunnen worden gemotiveerd en zou bovendien een potentiële groep toekomstig gemotiveerde eigenaren worden aangeboord.

Een blad voor monumenteigenaren en een Tv-programma hoeven elkaar niet uit te sluiten, integendeel zelfs, het effect zal groter zijn wanneer beide oplossingen worden gecombineerd, mede omdat in het blad naar het Tv-programma kan worden verwezen en omgekeerd.

Ad 3. Stringentere voorwaarden aan subsidies en fiscale mogelijkheden

Het is waarschijnlijk dat communicatie alleen niet voldoende zal zijn om het gewenste onderhoudsgedrag te realiseren. Er is wat voor te zeggen om aan de financiële mogelijkheden, dus de 'rechten' ook 'plichten' te koppelen in de vorm van het verplicht stellen van bepaalde vormen van onderhoud. Daarbij kan bijvoorbeeld gedacht worden aan een verplicht lidmaatschap van de Monumentwacht. Het koppelen van onderhoudsplichten betekent echter wel dat er ook een handhavingsinstantie nodig is (een Inspectie voor de Monumentenzorg) die toeziet op naleving van de plichten.

Alles overziend kan gezegd worden dat de volgende partijen een rol zouden kunnen gaan spelen met betrekking tot de communicatie naar fiscaal relevante eigenaren en overige eigenaren:

- Fiscaal relevante eigenaren: Gemeenten, belastingdienst, NRF en (tweede instantie: Monumentenwacht, RDMZ)
- Overige (niet fiscaal) eigenaren: Gemeenten, RDMZ en Monumentenwacht

2. *Richting gemeenten en RDMZ*

2A. *Algemene aanbevelingen*

- *Gemeenten*

1. Zorg dat gemeenten beter op de hoogte zijn van relevante kennisinstellingen en mogelijkheden voor eigenaren.
2. Zorg dat er systematisch aan opleiding wordt gewerkt van gemeentelijke monumentenfunctionarissen.
3. Zorg dat de gemeenten makkelijker aan kennis kunnen komen over tal van onderwerpen waarover eigenaren hen vragen stellen. Dat betekent dat een soort database wenselijk is waarop overzichtelijk staat aangegeven welke kennisinstelling over welke kennis beschikt. Deze database zou ook gemakkelijk via Internet te raadplegen moeten zijn.
4. Bouw de thans goed functionerende Steunpunten uit tot echte vooruitgeschoven expertisecentra. Zorg voor een structuur waarbij gemeenten en Steunpunten vaker en systematischer communicatie en ervaringen uitwisselen.
5. Schep meer duidelijkheid over wat van gemeenten verwacht wordt in het kader van het instandhoudingsbeleid en tracht een aantal weerstanden bij de gemeenten weg te halen.
6. Ook voor de gemeenten is een databank met deskundige architecten en vooral van uitvoerders gewenst.
7. Ook voor gemeenten (als eigenaar) is een onderhoudsprogramma (zoals in punt 7 bij de eigenaren is aangegeven) voor meer en systematisch onderhoud gewenst.

- *RDMZ*

1. Draag er zorg voor dat de aanwezige kennis bij de RDMZ op tal van terreinen gebundeld wordt en inzichtelijk wordt gemaakt.
2. Zorg er vervolgens voor dat het voor externe doelgroepen heel transparant is waar men voor welke kennis terecht kan.
3. Werk aan een meer toegankelijke beeldvorming over de RDMZ door actief en systematisch te gaan communiceren met monumenteigenaren en gemeenten maar ook door intern het belang van de klanten (zijnde de gemeenten en de eigenaren) meer centraal te stellen in de dienstverlening. Voorwaarde is dan wel dat het adresbestand van eigenaren meer up-to-date is dan nu het geval is. Dat betekent periodiek opschonen.
4. Overwogen kan worden om de communicatie langs twee hoofdwegen in te zetten: via het internet (bijvoorbeeld een periodieke nieuwsbrief) en via een periodiek magazine. Ook zou de RDMZ als organisator kunnen fungeren van periodieke bijeenkomsten met groepen van eigenaren rond bepaalde onderwerpen, soorten monumenten of thema's.

2B. *Nadere uitwerking algemene aanbevelingen*

Een eerste stap die nodig is om te kunnen vaststellen welke gemeenten wel en niet zijn toegerust om hun taak in het kennisnetwerk te vervullen is een *1-op-1 toetsing* van die gemeenten. Toetsingscriteria zijn: het aantal monumenten en de soort monumenten, de bezetting qua fte's die zich bezig houden met monumentenzorg, de ervaring die men heeft met restauraties en onderhoud en de expertise waar men over beschikt. Op basis daarvan ontstaat een tableau van gemeenten die wel en niet zijn toegerust om hun taken in het kader van het kennisnetwerk monumentenzorg uit te voeren.

Gemeenten die wel zijn toegerust zouden direct aangesloten moeten worden op een digitaal *kennisnetwerk*, waarin de cv's zijn opgenomen van allen die over deskundigheid beschikken op het gebied van (onderhoud aan) monumenten. We komen daar verder op terug.

Gemeenten die niet voldoende zijn toegerust dienen te worden gescheiden in gemeenten met minimaal 1 fte gericht op monumentenzorg en gemeenten met minder dan 1 fte. Bij gemeenten

met minstens 1 fte loont het de moeite te investeren in *opleiding*, bij gemeenten met minder dan 1 fte loont dat niet omdat door de wisseling in personeel in feite constant kennisvernietiging plaatsvindt. Voor die gemeenten dient een opvang te worden gerealiseerd waar echter ook bepaalde taken (zoals vergunningtoetsing en -verlening) naar toe moeten schuiven. Daarbij kan worden ingezet op twee mogelijkheden: de grotere gemeenten in de omgeving die wel over voldoende expertise beschikken en steunpunten voor de overige gevallen. Daarmee wordt het kwaliteitsniveau van adviezen en besluiten gegarandeerd.

Een tweede onmisbaar element is de ontwikkeling van een *digitaal kennisnetwerk*. Uit ervaring en wetenschappelijke inzichten blijkt dat er meerdere succesfactoren zijn wil een dergelijk netwerk levend blijven en dus succesvol zijn. Kort samengevat komen die hier op neer:

- het moet blijvend gevoed worden door deskundigen die het gevoel moeten hebben deel uit te maken van een community;
- er mogen geen hiërarchische relaties in het kennisnetwerk zijn of worden aangebracht. De deelnemers moeten louter op basis van deskundigheid met elkaar in contact kunnen komen;
- het moet zo 'open' mogelijk zijn, dus zo laag mogelijke drempels voor toetreding;
- dit digitale netwerk dient te worden aangevuld met mogelijkheden tot face to face contact.

Professionals zullen genegen zijn te participeren wanneer ze zelf het nut ervan inzien. Dat betekent informatie geven, maar ook tot zich kunnen nemen. Professionals zullen elkaar prikkelen en langs die weg groeit vanzelf het systeem.

De deskundigen die kunnen toetreden kunnen uit diverse organisaties komen: de gemeenten, de RDMZ, de specialistische kennisinstellingen, de Monumentenwacht, de diverse verenigingen en stichtingen, het NRF etc. Ook een link naar de website www.monumenten.nl is van groot belang. Met het toenemen van de internetpenetratie ligt daar een belangrijke communicatiekanaal. Onderdeel van dat kennisnetwerk zou ook een soort Gouden Gids moeten zijn, waarin duidelijk is welke in te schakelen marktpartijen als architecten en uitvoerders er zoal zijn. In hoeverre eigenaren van monumenten kunnen participeren lijkt vooral afhankelijk van enig 'bewezen' deskundigheid (b.v. via een soort toelatingsexamen), hoewel dat ook vrijer gelaten zou kunnen worden of mogelijk in een 2e fase kan worden geplaatst. Een andere mogelijkheid is om het kennisnetwerk op te delen in een algemeen gedeelte waar iedereen toegang toe heeft en een specifiek gedeelte dat alleen toegankelijk is voor 'bewezen' deskundigen. Dit punt verdient nadere bestudering.

Een voorbeeld van een soortgelijk kennisnetwerk bestaat bij de onderwijstak van het Ministerie van OCenW. In de verdere uitwerking hiervan is het zinnig om gebruik te maken van de aldaar opgedane ervaringen.

De rol van de RDMZ in dit kennisnetwerk zou vooral die van deelnemer aan en leverancier van content (kennis) moeten zijn. Zou de RDMZ de regierol krijgen toebedeeld dan is er direct sprake van een hiërarchische relatie waarmee het succes van het kennisnetwerk bij voorbaat onder druk komt te staan. Voor de hand liggend is om de ontwikkeling van het kennisnetwerk en het tot stand brengen van de infrastructuur in handen te leggen van het Ministerie van OCenW. Er lijkt daarna geen regierol nodig: het netwerk groeit en ververst zichzelf.

Wel zou de RDMZ een grote rol kunnen vervullen bij het organiseren of faciliteren van de mogelijkheden tot face to face contacten in de vorm van seminars, discussiebijeenkomsten en een jaarlijks evenement voor alle deelnemers in het kennisnetwerk. De basis is immers motivatie van deelnemers en menselijk contact is daar een basale randvoorwaarde voor.

In deze fase is het nog niet exact aan te geven hoe de specificaties van dat kennisnetwerk er uit moeten zien. Daarvoor is nader onderzoek gewenst. Wel zijn een aantal randvoorwaarden geschetst waarbinnen een succesvolle ontwikkeling ervan goed mogelijk is.

Bijlage 1: Onderzoeksverantwoording

0. Beknopte methodische verantwoording

Onderstaande gegevens zijn, bij toepassing van informatie uit dit rapport, noodzakelijk voor een juiste interpretatie van de uitkomsten. Indien er plannen bestaan om informatie uit dit rapport in de openbaarheid te brengen, verzoeken wij u daarover vooraf contact op te nemen met R&M, Research and Marketing B.V.

Naam opdrachtgever	:	Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen	
Naam onderzoeksbureau	:	R&M, Research and Marketing B.V.	
Methode van onderzoek	:	Telefonisch	
Populatie	:	Monumenteigenaren en Gemeenten	
Steekproefomvang (netto)	:	Monumenteigenaren	
		- Particulier	n = 300
		- Institutioneel	n = 100

			n = 400
		Gemeenten	
		- 1 tot 50 monumenten	n = 30
		- 50 tot 100 monumenten	n = 35
		- minimaal 100 monumenten	n = 51

			n = 116
Respons	:	Monumenteigenaren	78 %
		Gemeenten	88 %
Steekproeftype	:	disproportionele toevalssteekproef	
Weging	:	Gemeenten: naar populatieverdeling qua omvang aantal rijksmonumenten	
Veldwerkperiode	:	maart 2002	

Voor de letterlijke vraagstelling die bij het onderzoek gehanteerd is, verwijzen wij naar de originele vragenlijsten die als bijlage in dit rapport zijn opgenomen.

1. Opzet en methode van het onderzoek

De voor het onderzoek benodigde gegevens zijn verkregen door middel van telefonische enquêtering. De enquête is opgesteld door R&M, in samenwerking met Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen. De vragenlijsten zijn opgenomen in bijlage 2. De computerverwerking gebeurde met behulp van eigen computerfaciliteit.

2. Opbouw steekproef

Het onderzoek kan omschreven worden als een steekproefonderzoek onder Monument eigenaren en gemeenten. De adressen zijn afkomstig van de opdrachtgever.

In de steekproef van de monumenteigenaren zijn de volgende sectoren onderscheiden:

	Steekproef
- particuliere monumenteigenaren	n = 300
- institutionele eigenaren	n = 100

In de steekproef van de gemeenten zijn de volgende sectoren onderscheiden:

	Steekproef
- gemeenten met 1 tot 50 (Rijks-)monumenten	n = 30
- gemeenten met 50 tot 100 (Rijks-)monumenten	n = 30
- gemeenten met minimaal 100 (Rijks-)monumenten	n = 40

Om het effect van deze disproportionele steekproef opzet te elimineren, zijn de uitkomsten gewogen naar de volgende aantallen:

Tabel: Wegingstabel⁶

	Steekproef	Daadwerkelijk
	%	%
Gemeenten met 1 tot 50 (Rijks-)monumenten	26	57
Gemeenten met 50 tot 100 (Rijks-)monumenten	30	22
Gemeenten met minimaal 100 (Rijks)monumenten	44	20

3. Uitbating van de steekproef

In de volgende overzichten worden de uitbating van de steekproef voor zowel het onderzoek onder de eigenaren als dat voor de gemeenten gedetailleerd beschreven.

Eigenaren

Bruto-steekproef		1287
waarvan:		
- niet benaderd / groep vol	79	
- foutieve adressen	138	
- telefoon afgesloten / onvolledig nummer	73	
- antwoordapparaat, fax / modem	28	
- ziek / overleden / spreekt geen Nederlands	30	
- 8 keer geen gehoor / bezet	28	
		376
		911

⁶ Percentages sommeren niet naar 100% vanwege afrondingsverschillen.

waarvan:		
- afspraken	18	
- verhinderd tijdens onderzoeksperiode	9	
		27
		<hr/>
		884
		(100%)
waarvan:		
- weigering / afgebroken gesprekken	193	
		193
		<hr/>
Totaal geslaagd in screening		691
		(78%)
waarvan:		
- geen eigenaar van monument/pand niet in beheer	89	
- pand is geen monument	143	
- beheerder niet te achterhalen	59	
		291
		<hr/>
totaal gevoerde en verwerkte gesprekken		400

Opvallend aan het adressenbestand is de aanzienlijke mate van bestandsvervuiling. Er zitten veel foutieve adressen of anderszins verouderde gegevens in het bestand.

Gemeenten

Bruto-steekproef		186
waarvan:		
- foutieve opgave / telefoon afgesloten / fax / bezet etc.	19	
		19
		<hr/>
		167
waarvan:		
- respondent voldoet niet aan steekproefcriteria	2	
- afspraken	32	
- verhinderd in onderzoeksperiode	1	
		35
		<hr/>
		132
		(100%)
waarvan:		
- weigering	12	
- afgebroken gesprek	4	
		<hr/>
Totaal geslaagd en verwerkt (telefonisch)		116
		(88%)

Er is geen reden om aan te nemen dat de uitkomsten van het onderzoek niet representatief zijn voor de populatie.

4. Nauwkeurigheid van de uitkomsten

Uitkomsten, verkregen via een steekproef, kunnen afwijken van de uitkomsten, welke verkregen zouden zijn indien de totale populatie in het onderzoek zou zijn betrokken. Deze afwijkingen blijven evenwel binnen zgn. marges, welke marges afhankelijk zijn van de vastgestelde mate van waarschijnlijkheid, de steekproefomvang en het gevonden percentage in de steekproef.

Wanneer bij een steekproefomvang van 400 een percentage van 30 wordt gevonden, kan in het nomogram worden afgelezen, dat in 95% van de gevallen de werkelijke uitkomst zal liggen in het interval 25,5% en 34,5%.

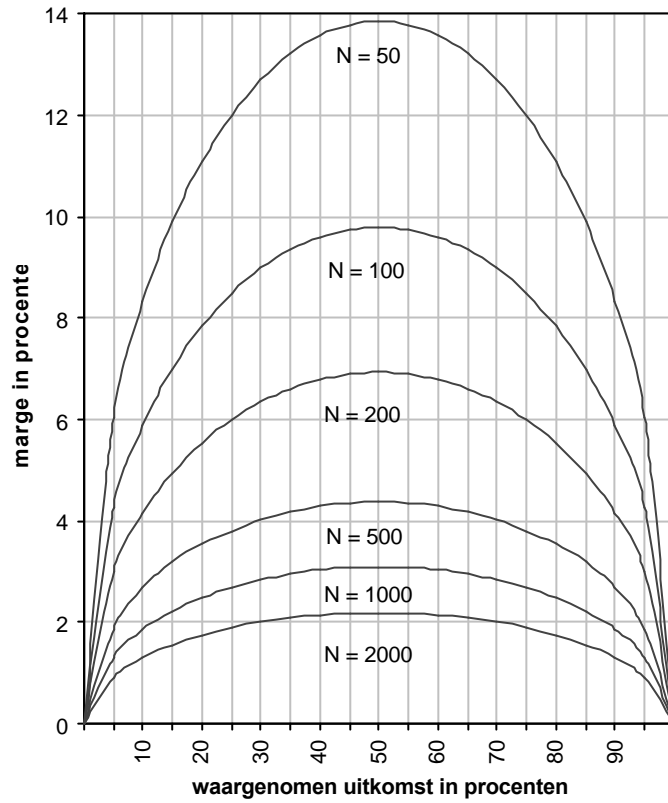
Nomogram bij 95% waarschijnlijkheid

	50	40	30	20	10
Steekproefomvang	50	60	70	80	90
N = 100	9.8	9.6	9.0	7.8	5.9
N = 118	9.0	8.8	8.2	7.2	5.4
N = 300	5.6	5.5	5.2	4.5	3.4
N = 400	4.9	4.8	4.5	3.9	2.9
N = 500	4.4	4.3	4.0	3.5	2.6
N = 750	3.6	3.5	3.3	2.9	2.1
N = 1000	3.1	3.0	2.8	2.5	1.9

Formule voor random sample: $\pm 1.96 \sqrt{\frac{p \cdot q}{n}}$

Hieronder is een voorbeeld opgenomen van een nomogram voor gewone steekproeven.

5. Veldwerk

Het veldwerk werd verricht in maart van het jaar 2002.

6. Verwerking

De feitelijke verwerking gebeurde ten kantore van R&M, Research and Marketing B.V.

7. Anonimiteit en opslag

Overeenkomstig de algemene procedure in het sociaal-wetenschappelijk en marktonderzoek zullen individuele gegevens, die R&M in het kader van dit onderzoek heeft verzameld, noch aan de opdrachtgever, noch aan derden worden verstrekt. Wat dit laatste betreft heeft R&M zich onderworpen aan de ICC/ESOMAR-code: "International Code of Practice, Marketing and Social Research". Daarnaast volgt R&M de gedragscode inzake de Wet Persoonsregistraties zoals opgesteld door de V.M.O. en N.V.M.I. Vragenlijsten en/of ander schriftelijk materiaal wordt tijdelijk opgeslagen. Bestanden worden minimaal 2 jaar bewaard.

Bijlage 2: Aankondigingsbrief en vragenlijsten

Bijlage 3: Workshop

Doelstelling workshop

Door R&M is een workshop georganiseerd die als doelstelling had om nader invulling te geven aan de wijze waarop de geconstateerde lacunes in kennis en motivatie kunnen worden opgevuld. Daartoe zijn diverse deskundigen uitgenodigd met kennis van Monumentenzorg, organisatorische kennis, architectuur en wetenschap.

De werkwijze was daarbij als volgt:

- alle deelnemers zijn van tevoren geïnformeerd over doel van de workshop en de beschikbare onderzoeksrapportage;
- tijdens de workshop zijn de deelnemers verdeeld over twee groepen: een groep hield zich bezig met de doelgroep ‘eigenaren’ en de andere doelgroep hield zich bezig met de doelgroep ‘gemeenten’;
- na een inleiding door de workshopleider is men eerst in elk van de groepen gaan brainstormen over de mogelijkheden waarna vervolgens plenair de bevindingen aan elkaar zijn gepresenteerd en wederzijds van commentaar voorzien.

Hierna volgen enkele organisatorische gegevens:

Datum workshop : 24 april 2002, 1800 – 21.30 uur

plaats workshop : Nationaal Restauratiefonds Hoevelaken

deelnemers :

- dhr. M. Weggeman	Hoogleraar Innovatiemanagement TUE, o.a. specialist op het gebied van kennismanagement
- dhr. N. Nelissen	Hoogleraar Bestuurskunde KUN, o.a. specialist op het terrein van de Monumentenzorg
- mevr. N. Backus	Adviseur op het gebied van strategie en ontwikkeling
- dhr. M. Fritz	Restauratie-architect
- mevr. R. Mosterdman	NRF
- dhr. O. Wiersma	RDMZ
- dhr. D. van Asbeck	RDMZ
- dhr. C. Somer	Directie Cultureel Erfgoed
- dhr. W. Westerveld	Directie Cultureel Erfgoed

gespreksleiding :

- dhr. M. Cramwinckel	R&M, Research and Marketing B.V.
- mevr. P. Gorissen	R&M, Research and Marketing B.V.

